

KUR'ÂN'IN MÂNÂ BOYUTU IŞIĞINDA KUR'ÂN OKUMA'NIN ANLAMI

Muammer ERBAŞ*

ÖZET

Hem lafız, hem de mana olarak ilâhî olan Kur'ân-ı Kerîm'in gönderiliş gayesi, insanlığı hidayete ulaştırmaktır. Bunun gerçekleşebilmesi için Kur'ân'ın, lafız ve mana boyutunu kapsayacak şekilde okunması gerekir. Zira bu konuda, gerek bizzat Kur'ân'da okumayı ifade eden kavramlar, gerek onun Arapça oluşu, yedi harf üzere indirilişi, kırâatleri, tecvidi, secde ayetleri gibi özel bazı hususiyetler, gerek Hz. Peygamber, sahâbe ve seleften nakledilen okuma uygulamaları ve gerekse fadâilü'l-Kur'ân, havâssu'l-Kur'ân ve âdâbu't-Tilâve gibi Kur'ân ilimleri bu hususu açıkça ortaya koymaktadır. Sonuç olarak ideal bir Kur'ân okuyuşu, onu anlamayı da gerektirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân okuma, Kur'ân'ın Anlamı, Kur'ân ilimleri, anlam, lafız.

UNDER THE MEANING OF THE HOLY QURAN THE MEANING OF THE RECITING THE HOLY QURAN

The aim of the Holy Quran which is divine as utterance and meaning is to guide the mankind to the right way. For becoming true of this, it should be recited with two aspects: utterance and meaning. The terms about the reciting in the Quran, its being Arabic, seven letters, and also practices narrated from the Prophet, his companions and their followers, some sciences related to Holy Quran like Fadail al Quran, Havas al Quran, all of these emphasize this point. As a result, reciting Holy Quran requires its understanding.

Key words: Reciting the Holy Quran, The meaning of the Holy Quran, Quranic sciences, meaning, and utterance.

Kur'ân-ı Kerim, ilk geliş tarzı itibarıyla şifâhî bir söz, ardından yazıya geçirilmesi yönüyle de yazılı bir metindir. Kur'ân'a inanmak, ona değer vermek ve onu dikkate almak öncelikle onu okumayı gerekli kılmaktadır.

O halde '*Kur'ân okumak*' ne demektir? Hz. Peygamber'in ve sahabenin Kur'ân okuma anlayışı nedir? Bizzat Kur'ân'da ve değişik Kur'ân ilimleri bağlamında mesele nasıl ele alınmıştır?

İşte bu gibi meseleleri etraflıca ele alıp tartışacağımız çalışmamızda, öncelikle mahiyeti ve gönderiliş gayesi itibarıyla Kur'ân'ın mana boyutunu ortaya

* Yard. Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, muammererbas@yahoo.com

koymaya çalışacak, ardından da bu bağlamda Kur'ân okumanın tam olarak neyi ifade ettiğini belirlemeye çalışacağız.

Çalışmamızdaki esas gaye, *Kur'ân okuma* kavramına onu anlamanın ne ölçüde dâhil olup olmadığını tespit etmek olacaktır.

KUR'ÂN'IN MÂNÂ BOYUTU

A. MAHİYETİ İTİBARIYLA KUR'ÂN'IN MÂNÂ BOYUTU

Vahiy zincirinin son halkasını teşkil eden Kur'ân, diğer Suhuf ve Kitaplarla aynı kaynaktan gelmiştir. Bu nedenle o, misyon olarak kendisini önceki kitapları doğrulayan ve tamamlayan bir Kitap olarak niteler. Vahiy mahsulü olan tüm bu kitaplar, gönderildikleri toplumlar tarafından kolayca anlaşılabilmesi için onların diliyle indirilmiştir.

Kaynaklarda Kur'ân için yapılan tarifleri şöyle özetlememiz mümkündür: “Kur'ân, Allah tarafından Cebrail vasıtasıyla mahiyeti bilinmeyen bir tarzda son peygamber Hz. Muhammed'e indirilen, Mushaflarda yazılı olan, tevatürle nakledilen, okunmasıyla ibadet edilen, Fâtiha suresinden başlayıp Nâs suresinde son bulan Arapça mu'ciz bir kelimadır.”¹

Bu tarifi Kur'ân'ın mahiyeti itibarıyla tahlil ettiğimizde, karşımıza iki ana unsur çıkmaktadır. Bunlardan ilki, onun lafzı, ikincisi de anlamıdır. İslam alimlerinin büyük çoğunluğu, Kur'ân'ın hem lafız hem de anlam yönüyle ilâhî yani Allah'a ait bir kelam olduğu görüşünü benimsemektedirler.² Zira yukarıdaki tanımında görülen Mushaflarda yazılı olması, tevatürle nakledilmesi, okunmasıyla ibadet edilmesi, Fâtiha ile başlayıp Nâs ile bitmesi ve Arapça oluşu gibi hususların tamamı bu durumu teyid etmektedir.

Tarihi süreç içinde İslam mezhepleri arasında halku'l-Kur'ân vb. konular etrafında bazı ihtilaflar çıkmışsa da, bunlar Kur'ân'ın lafız ve anlam itibarıyla ilâhî olup olmadığıyla değil, onun ezeli mi, yoksa mahlûk mu yani sonradan mı yaratıldığıyla ilgilidir.

Yüce Allah, gönderdiği elçileri bir takım mucizelerle desteklemiştir. Nitekim kendi dönem ve toplumlarının eğilimleriyle uyumlu olarak Hz. Musa'ya sihir, Hz. İsa'ya da ölüleri diriltme ve hastaları tedavi gibi tıp alanında mucizeler verilmiştir. Hz. Peygamber'e ise, mucize olarak Kur'ân gönderilmiştir. Bunun ilk sebebi, onun gönderildiği dönem ve toplumla ilgilidir. İkinci sebebi ise, son kitap olması hasebiyle onun Kıyamete kadar gelecek tüm insanlığa hitab edebilmesi için sürekli ve aklî bir mahiyet arzeden sözlü ve yazılı bir hitap olma gereğidir.

¹ ez-Zerkânî, *Menâhilü'l-İrfân*, I, 19; es-Subhî es-Sâlih, *Mebâhis fi Ulûmi'l-Kur'ân*, s.31

² Suyutî, eserinde bu konuda üç farklı görüş zikretmekle birlikte kendisinin tercih edip savunduğu görüş; Kur'ân'ın hem lafız, hem de mana olarak Allah'a ait olduğudur. (Bkz. es-Suyutî, *el-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'ân*, I, 125-126).

Buna uygun olarak Kur'ân'ın i'câz yönlerinin başında, onun dil ve üslubu gelir. Bu konuda Kur'ân tarafından yapılan meydan okumaya, tarih boyunca bir karşılık verilememiştir.³

Kur'ân'ın edebî yönden i'câzı, onun lafız ve anlam yönünden arzettiği eşsiz bütünlüğü ve güzelliği ifade eder. Zira edebî bir ifadede, biri anlam, diğeri lafız olmak üzere iki boyut mevcut olup, o ifadenin edebîlik derecesini belirleyen husus, bu anlam ve lafız ikilisinin birbiriyle olan uyumlu ve ahenkli bütünlüğüdür. Kur'ân, inanç esaslarını, uygulama örneklerini ve ahlak esaslarını en etkili bir söz ve anlatım üslubuyla ortaya koymuştur. Onu mucize yapan husus, bu iki boyutun birbirinden ayrılmaz bütünlüğü ve eşsiz güzelliğidir.⁴

O halde Kur'ân'ın bir lafız ve anlam bütünü olarak görülmesi gerekmektedir. Zira bunlardan birini diğerdinden ayırmak, artık onu Kur'ân olmaktan çıkaracaktır. Bu nedenle hemen bütün İslam alimleri, Kur'ân'ın hem lafzının, hem de anlamının Yüce Allah'a ait olduğu hususunda görüş birliği içinde olmuş ve bu hususu ısrarla vurgulamışlardır. Yani Cebrail, Hz. Peygamber'e Kur'ân'ın anlamıyla birlikte lafzını da aktarmıştır.

B. GÖNDERİLİŞ GAYESİ İTİBARIYLA KUR'ÂN'IN MÂNÂ BOYUTU

Hz. Adem'den itibaren gönderilen vahye dayalı ilahi mesajlar, zaman içinde unutmaya, tahrif vb. sebeplerle asli hüviyetini kaybederek kaybolmaya yüz tutmuştur. Bunun üzerine son peygamber Hz. Muhammed (s.a.s.) eliyle son ilâhî kitap olan Kur'ân yollanmıştır. Onun gönderiliş gayesi, öncekilerle aynı olup, bu da insanı doğrudan doğruya, yaratılışının gayesini bildirmek, dünyada inanması gereken esasları, uyması gereken kuralları, benimsemesi gereken tutum ve davranışları öğretmek ve sonuçta gideceği yer hakkında onu bilgi sahibi yapmaktır. Kısacası ona, nereden geldiğini, dünyada neler yapması gerektiğini ve sonunda nereye gideceğini bildirmek yani hidayet etmektir: *"Bu, doğruluğu şüphe götürmeyen ve Allah'a karşı gelmekten sakınanlara yol gösteren Kitap'tır."* (Bakara 2/2)

Söz konusu hidayet, esas olarak inanç, amel ve ahlak gibi üç temel alanda gerçekleşecektir: *"Asr vaktine yemin olsun ki, insan mutlaka ziyandadır. Ancak iman edenler, salih amel (iyi işler) işleyenler, birbirlerine hakkı tavsiye eden ve sabrı tavsiye edenler bunun dışındadır."* (Asr 103/1-3) Kur'ân vahyi sayesinde insan, karşılaştığı problemlerde doğru ile yanlış ayırt edebilecektir: *"Bu söz (Kur'ân), hakla batılı ayırt eden kesin bir sözdür."* (Târık 86/13) Sonuçta da gayesine yani dünya ve ahiret mutluluğuna erişecektir: *"Ey Rabbimiz! Bize dünyada da iyilik ver, ahirette de iyilik ver. Bizi cehennem azabından koru!"* (Bakara 2/201)

Kur'ân'ın gönderiliş gayesinin gerçekleşebilmesi için öncelikle onun mesajlarına kulak verilmesi gerekmektedir. Bu ise, ancak sözlü ve dilsel bir metin olan

³ er-Râfiî, M. Sadık, *İ'câzü'l-Kur'ân*, s. 195.

⁴ Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usûlü*, s. 166.

Kur'ân'ın doğru bir şekilde okunmasıyla mümkündür: “Kendilerine verdiğimiz Kitabı gereğince okuyanlar var ya, işte ona ancak onlar inanırlar...” (Bakara 2/121)

İkinci olarak, layıkıyla okunup dinlenen bu ayetlerin doğru bir şekilde anlaşılması, yani tilâvet edilen lafızların anlam boyutuna inilmesi gerekir. Nitekim Yüce Allah, Kur'ân'da ayetlerini bizim anlamamız için açıkladığını belirtmektedir: “Anlayan bir toplum için âyetleri ayrıntılı bir şekilde açıkladık.” (En'âm 6/98)

Üçüncü olarak, okunan ve lafız itibarıyla anlaşılan bu ayetler üzerinde yeterince düşünülerek onların tefsir edilip yorumlanması ve böylece verilmekte olan mesajların doğru bir şekilde kavranması gerekir: “(Resûlüm!) Sana bu mübarek Kitab'ı, âyetlerini düşünsünler ve akli olanlar öğüt alsınlar diye indirdik.” (Sâd 38/29)

Son aşamada ise, okunan, anlaşılan ve doğru bir şekilde yorumlanan Kur'ân ayetlerinin uygulamaya sokulması yani orada yapılması istenen hususların hayata geçirilmesi gerekir: “İşte bu (Kur'ân), bizim indirdiğimiz mübarek bir kitaptır. Buna uyun ve Allah'tan korkun ki size merhamet edilsin.” (En'âm 6/155)

KUR'ÂN OKUMA'NIN ANLAMI

A. KUR'ÂN OKUMAYLA İLGİLİ KAVRAMLAR BAĞLAMINDA KUR'ÂN OKUMANIN ANLAMI

Kur'ân'da, farklı boyutlarıyla birlikte Kur'ân okumayı ifade eden çok sayıda kavram geçmektedir. Bunlardan bir kısmı, doğrudan Kur'ân okumayı ifade ederken, diğer bir kısmı bu manayı dolaylı olarak içermektedirler. Bu kavramlar, bazen doğrudan Kur'ân'a, bazen de el-Kitap, el-Furkân, el-Hüdâ gibi onun nazâirine⁵ izafet edilerek kullanılmaktadır.

1. DOĞRUDAN KUR'ÂN OKUMAYI İFADE EDEN KAVRAMLAR

Kur'ân'da, bu manayı ifade etmekte olan beş kavram görmekteyiz:

a) KIRÂAT (قرأ - يقرأ - قرأ، قراءة، قرآن)

Bu kelime, sözlükte şu iki anlama gelmektedir: 1. *Bir şeyi biriktirip birbirine katmak, bir araya getirmek*: Bu, kelimenin aslî anlamıdır.⁶ Bazılarına göre Kur'ân, *toplamak* anlamına gelen bu fiilin masdarından gelen fu'lân vezninde bir sıfattır. Nitekim Kur'ân, sureleri bünyesinde toplamakta,⁷ kıssa, emir, nehiy, va'd, va'îd vb. hususlar içermekte, önceki Kitapların muhtevasını ve bunun da ötesinde tüm ilimleri kapsamaktadır.⁸ 2. *Okumak, tilâvet etmek ve telaffuz etmek*:⁹ İslam alimlerinin çoğuna göre Kur'ân, bu manada türetilmiş *gufrân* vezninde bir masdardır, ancak ism-i mef'ûl anlamındadır.¹⁰

⁵ *Nazâir*, Kur'ân'daki farklı kelimelerin aynı anlamı ifade etmesine denir. (Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usûlü*, s. 184)

⁶ er-Râgıb el-İsfehânî, *el-Müfredât*, s. 414; Âsım Efendi, *Kâmûs Tercümesi*, I, 80.

⁷ er-Râzî, *Garibu'l-Kur'ân*, s. 91.

⁸ es-Suyûtî, *el-İtkân*, II, 68; ez-Zerkeşî, *el-Burhân*, I, 278; er-Râgıb, *el-Müfredât*, s. 414.

⁹ er-Râgıb, *el-Müfredât*, s. 414; er-Râzî, *Garibu'l-Kur'ân*, s. 91; Âsım Efendi, *Kâmûs Tercümesi*, I, 80.

¹⁰ ez-Zerkânî, *Menâhil*, I, 14; es-Subhî Sâlih, *Mebâhis*, s. 19.

Kırâat kelimesi, Kur'ân ilimlerinde ayrı bir ıstılah anlamına sahiptir. Bununla ilgili olarak; "Harfleri ve kelimeleri tertîl üzere bir araya getirip birleştirmek",¹¹ "Kur'ân kelimelerinin okunuş şekillerini ve ravilerini belirtmek suretiyle bu kelimeler üzerindeki farklı okuyuşları konu edinen ilim dalıdır" gibi farklı tanımlar yapılmıştır.¹²

* * *

Kırâat kavramı, Kur'ân'da Kur'ân okumayı ifade etmek üzere çok sayıda ayette geçmektedir. Yüce Allah, gece namazından ve diğer ibadetlerden bahsettiği şu âyet-i kerîmede inananlardan Kur'ân okumalarını istemekte, fakat bunu zorlaştırmamaktadır: "...Artık, Kuran'dan kolayınıza geleni okuyun..." (Müzzemmil 73/20) Burada belli bir miktar veya süre belirtilmemiş, okunuşu veya anlamı iyi bilinen yerlerin zorlanıp sıkıntıya girmeden okunması istenmiş, dolayısıyla nice-likten çok nitelik ön plan çıkmıştır.¹³

Bir diğer ayette, Kur'ân okuma âdabı dile getirilerek okumaya başlamadan önce her türlü şeytani müdahaleden Allah'a sığınılması istenmektedir: "Kuran okuyacağın zaman, kovulmuş şeytandan Allah'a sığın..." (Nahl 16/98) Bundan maksat, kişinin dünyevi her türlü korku ve endişeden uzak bir şekilde kendini bütün benliğiyle okuduğu Kur'ân'a vermesini sağlamaktır.

Kur'ân okumanın gayesi, onun anlaşılmasıdır. Bunun için de onun iyi bir şekilde dinlenmesi gerekir: "Kur'ân okunduğu zaman onu dinleyin ve susun ki size merhamet edilsin." (A'râf 7/204) Nitekim bir önceki ayette, Kur'ân'ın insanlara yol gösterici ve rahmet olarak geldiği belirtilmekte, burada ise, bu hedefin gerçekleştirilmesi için herkesin onu huşu içinde can kulağıyla dinlemesi gerektiği belirtilmektedir. Fakat kafirler, kendilerini Kur'ân'ın etkisinden kurtarabilmek için birbirlerine; "Bu Kuran'ı dinlemeyin, okunurken gürültü yapın, belki bastırırsınız" (Fussilet 26) diye tavsiyede bulunmuşlardır.

Kur'ân rahat ve doğru bir şekilde anlaşılabilmesi için peyderpey indirilmiştir. Aynı şekilde onun yavaş yavaş tane tane okunması gerekmektedir: "Biz onu, Kur'ân olarak, insanlara dura dura okuyasın diye (âyet âyet, sûre sûre) ayırdık ve onu peyderpey indirdik." (İsra 17/106)

Kur'ân okumak, sadece basit bir telaffuz olmayıp, bilakis okunanın iyi bir şekilde takip edilmesini ve ona uyulmasını da içerir. Nitekim Hz. Peygamber'e hitaben gelen; "(Resûlüm!) onu (vahyi) çarçabuk almak için dilini kımıldatma. Şüp-

¹¹ er-Râgıb, *el-Müfredât*, s. 414.

¹² İbnü'l-Cezerî, *Müncidü'l-Mukriîn*, s. 3; Temel, Nihat, *Kırâat ve Tecvid İstılahları*, s. 85.

¹³ Bazı tefsirlere göre bu ayette geçen Kur'ân okuma, namaz kılmaktan kinayedir. Namaz kılmak Kur'ân okunduğu için "Kur'ân'dan kolay olanı okuyun" denmiştir. Maksat sadece Kur'ân okumak değil, namaz kılmak ve namazda Kur'ân okuyup Allah'ı anmaktır... Ayetin devamında zaten (aynı emir tekrarlandıktan hemen sonra): "Namazı kılınız, zekâtı veriniz" buyrulmaktadır. Namaz ayrıca emredildiğine göre "Kur'ân'dan kolay olanı okuyun" emrinin, sadece Kur'ân okumaya ait olması daha uygundur. (Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*, X, 133)

hesiz onu, toplamak (senin kalbine yerleştirmek) ve onu okutmak bize aittir. O halde, biz onu okuduğumuz zaman, sen onun okunuşunu takip et. Sonra şüphelen olmasın ki, onu açıklamak da bize aittir." (Kıyâme 75/16-19) ayeti, genel olarak Cebrail vahyi getirdiğinde onun susması, o gittikten sonra okuması şeklinde anlaşılmışsa da,¹⁴ İbn Abbas'tan gelen bir rivayete göre burada Hz. Peygamber'den takip etmesi istenen şey, Kur'ân'ın okunmasından ziyade bilakis onunla amel edilmesidir.¹⁵

Sonuç olarak kırâat kavramı, Kur'ân'da doğrudan Kur'ân okumayı ifade etmek için kullanılmıştır. Fakat ilgili ayetler siyak-sibak bütünlüğü içinde bir arada değerlendirildiğinde bu okumanın salt telaffuz etme ve seslendirmeyi değil, bilakis öncelikle okunan ayetleri iyice dinlemeyi ve doğru bir şekilde anlamayı, dolaylı olarak da onlara uymayı içerdiği anlaşılmaktadır.

b. TİLÂVET (تلا - يتلو - تلاوة)

Sözlükte; *bir kimseyi arada hiç kimse bulunmayacak kadar yakından takip etmek ve izlemek* anlamına gelir.¹⁶ Bu, bedenle izlemeyi ifade ettiği gibi, hükümde birbirine uymayı da ifade eder. Kelime, *tilâvet* masdarıyla *okumak* anlamına da gelmektedir.¹⁷ Kelimenin her iki sözlük anlamı arasında sıkı bir ilişki vardır. Zira okumak, ard arda sıralanan harfleri düzgün ve birbiriyle uyumlu bir şekilde takip etmektir. Fakat bu, sadece dil ile değil, aynı zamanda zihin ve beden ile de sürdürülen bir eylemdir. Çünkü kişi, sözlü olarak seslendirdiği şeyi zihnen de okuyarak veya fiiliyata dökerek devam ettirmektedir.¹⁸

Tilâvet kavramı, terim olarak Yüce Allah'tan gelen kitaplara bağlılık anlamında kullanılır. Bu ise, bazen okumak, bazen onlarda yer alan emir ve yasakları, teşvik ve sakındırmaları dikkate alıp gereğini yapmak ya da orada olduğuna inanılan şeyleri yerine getirmektir. Tilâvet, kırâatten daha özel bir anlam ifade eder. Dolayısıyla her tilâvet bir kırâat olmakla birlikte, her kırâat bir tilâvet değildir.¹⁹

* * *

¹⁴ el-Buhârî, Tefsîr 75; et-Tirmizî, Tefsîr 75.

¹⁵ er-Râgıb, *el-Müfredât*, s. 414. (Siyak sibak bütünlüğü içinde bu ayetlerdeki hitabın, Hz. Peygamber'e değil de, fık-u fücur işleyen ve Allah'ın huzurunda özürler beyan etmeğe kalkışan insana yönelik olduğu ifade edilmiştir. Kaffâl'dan nakledilen bu görüşe göre; Ahirette kendisine amel defteri verilip okuması istenen kimse, onu okumaya başladığında dili, korkunun dehşetinden ve hızlı okumasından dolayı kekeleyecek, bunun üzerine kendisine söz konusu ayetlerde ifade edilen hususlar buyrulacaktır. Kaffâl, aklen çok güzel olduğunu ifade ettiği bu görüşü hakkında bir eser/hadis bulunmadığını ifade etmiş, Râzî bu mananın muhtemel olsa da zayıf olduğunu belirtmiş, Süleyman Ateş de, buradaki hitabın Hz. Peygamber'e yönelik olduğunu, zira "...Sana vahyedilmesi henüz tamamlanmadan Kur'ân'ı acele okumağa kalkma; 'Rabbim, ilmimi artır' de." (Taha 20/114) ayetlerinin de bunu teyid ettiğini söylemiştir. (Bkz. Râzî, Fahreddin, *Mefâtihu'l-Gayb*, X, 727; Ateş, Süleyman, *a.g.e.*, X, 177)

¹⁶ Âsım Efendi, *Kâmûs Tercümesi*, IV, 886.

¹⁷ er-Râgıb, *el-Müfredât*, s. 71.

¹⁸ er-Râzî, *Garibu'l-Kur'ân*, s. 537.

¹⁹ er-Râgıb, *el-Müfredât*, s. 72.

Kur'ân-ı Kerîm'de Kur'ân okumayı ifade etmek üzere en çok kullanılan kavram tilâvettir. Bu kullanımlarda tilâvet kavramı bazen doğrudan Kur'ân'a, bazen de el-Kitâb, ez-Zikr, en-Nebe' gibi Kur'ân'ın nazâirine atfedilmektedir.

Tilâvet kavramı, birçok âyette peygamberlerin kendilerine gönderilen vahiyleri gönderildikleri millete okumaları bağlamında geçmektedir: *“Andolsun ki içlerinden, kendilerine Allah'ın âyetlerini okuyan, (kötülüklerden ve inkârdan) kendilerini temizleyen, kendilerine Kitap ve hikmeti öğreten bir Peygamber göndermekle Allah, müminlere büyük bir lütufta bulunmuştur. Hâlbuki daha önce onlar apaçık bir sapıklık içinde idiler.”* (Âl-i İmran 3/164) Onların bu vahiyleri tebliğ etmeleri, aslî görevleri olması bakımından bir zorunluluktur. Zira insanlığın yapıp etmelerinden Allah katında sorumlu olmaları bu mesajların kendilerine ulaştırılmasına bağlıdır: *“Rabbim, kendilerine âyetlerimizi okuyan bir peygamberi memleketlerin merkezine göndermedikçe, o memleketleri helâk edici değildir.”* (Kasas 28/59) O halde bu aktarım, salt bir okumayı değil bilakis onu anlatma ve açıklamayı da içeren bir eylem olmalıdır.

Tilâvet kavramının Kur'ân'da sadece okumak değil, aynı zamanda tebliğ etmek/anlatmak anlamında da kullanılması, bu hususu teyid etmektedir: *“Onlara, Adem'in iki oğlunun kıssasını doğru olarak oku/anlat...”* (Mâide 5/27); *“Onlara Nuh'un başından geçenleri oku/anlat...”* (Yûnus 10/71)

Tilâvet kavramı Tevrat ve İncil gibi önceki peygamberlere gelen kitapları okumayı da ifade etmekte ve bu bağlamda kitap sahibi birer millet olarak Ehl-i Kitab'ın gerek Kur'ân, gerekse kendi kitapları karşısında takındıkları menfi tutum eleştirilmektedir. *“Hepsi de kitabı (Tevrat ve İncil'i) okumakta oldukları halde Yahudiler: Hıristiyanlar doğru yolda değillerdir, dediler. Hıristiyanlar da: Yahudiler doğru yolda değillerdir, dediler...”* (Bakara 2/113) Ehl-i Kitab'a ait bu okuyuş, elbette manayı bilmeyi ve hükümleri uygulamayı da içermektedir: *“Tevrat'ın indirilmesinden önce, İsrail'in (Ya'kub'un) kendisine haram kıldıkları dışında, yiyeceğin her türlü İsrailoğullarına helâl idi. De ki: Eğer doğru sözlü iseniz, o zaman Tevrat'ı getirip onu okuyun.”* (Âl-i İmrân 3/93) Zira Ehl-i Kitab içinde bu okumanın gereğini yerine getirenlerden övgüyle bahsedilmektedir: *“Hepsi bir değildir; Ehl-i Kitab içinde istikamet sahibi bir topluluk vardır ki, gece saatlerinde secdeye kapanarak Allah'ın âyetlerini okurlar. Onlar, Allah'a ve ahiret gününe inanırlar; iyiliği emreder, kötülükten menederler; hayırlı işlere koşuşurlar. İşte bunlar iyi insanlardandır.”* (Âl-i İmrân 3/113)

Kur'ân'a göre tilâvetin gayesi, okuyanın hidayet bulması yani inanç, amel ve ahlak yönünden doğruya ulaşmasıdır: *“Ben Kuran'ı okumakla/tebliğ etmekte emrolundum. Artık her kim doğru yolu kabul ederse, yalnızca kendi yararına kabul etmiş olur. Kim de sapa giderse de ki: «Ben, yalnızca tehlikeyi haber verenlerdenim.»”* (Neml 27/92) İman etme ve bunun sonucunda hidâyete ulaşma taklide dayalı bilinçsiz bir kabulün değil, bilakis okuyup araştırmaya dayalı bilinçli ve iradeli bir tasdik-tir: *“Onlara (Kur'ân) okunduğu zaman: Ona iman ettik. Çünkü o Rabbimizden gelmiş hakikattir.”* (Kasas 28/53) Okuma devam ettikçe insanın dini bilgisi de artacak ve bu onun imanını daha da güçlendirecektir: *“Müminler ancak, Allah anıldığı zaman*

yüreklere titreyen, kendilerine Allah'ın âyetleri okunduğunda imanlarını artıran ve yalnız Rablerine dayanıp güvenen kimselerdir.” (Enfâl 8/2) Okuma sayesinde güçlenen iman da, kişiyi eyleme sevkedecektir: “... Onlara, çok merhametli olan Allah'ın âyetleri okunduğunda ağlayarak secdeye kapanırlardı.” (Meryem 19/58)

Dolayısıyla Kur'ân tilaveti, sadece inanca değil aynı zamanda ahkâma ve ahlaka yani birçok pratik uygulamayı hayata geçirmeye yöneliktir: “De ki: Gelin Rabbinizin size neleri zorunlu kıldığını okuyayım: O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın, ana-babaya iyilik edin ...” (En'âm 6/151)

Kafirler, kendilerine apaçık ayetler okunduğu halde inanmamaktadırlar: “Size Allah'ın âyetleri okunurken, üstelik Allah Resûlü de aranızda iken nasıl inkârâ saparsınız? Her kim Allah'a bağlanırsa kesinlikle doğru yola iletilmiştir.” (Âl-i İmrân 3/101) Onların kendilerine Kur'ân okunduğunda duydukları rahatsızlık, onun sesinden ve üslubundan ziyade içeriğindedir: “Âyetlerimiz açık açık kendilerine okunduğunda, kâfirlerin suratlarında hoşnutsuzluk sezersin. Onlar, kendilerine âyetlerimizi okuyanların neredeyse üzerlerine saldırırlar...” (Hâc 22/72) Hâlbuki doğru yolu bulmaları için onlara, kendilerine okunan ayetlerin fazlasıyla yetmesi gerekmektedir: “Kendilerine okunmakta olan Kitab'ı sana indirmemiz onlara yetmemiş mi? Elbette iman eden bir kavim için onda rahmet ve ibret vardır.” (Ankebût 29/51)

Görüldüğü üzere tilâvet kavramı, okumayla birlikte anlama ve uygulama boyutlarını da içermekte veya gerektirmektedir. Bunun en güzel örneklerinden biri, şu ayette verilmektedir: “Sizler Kitab'ı (Tevrat'ı) okuduğunuz (gerçekleri bildiğiniz) halde, insanlara iyiliği emredip kendinizi unutuyor musunuz? Aklınızı kullanmıyor musunuz?” (Bakara 2/44) Hâlbuki gerçek anlamda okuma, somut bir fayda ve netice verendir: “Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler (den bazısı) onu, hakkını gözeterek okurlar. Çünkü onlar, ona iman ederler...” (Bakara 2/121) Ragıb el-İsfehânî'ye göre; bu ayette ifade edilen tilâveti hakkıyla yapma tabiri, ilim ve amel ile ona bağlanmayı ifade etmektedir.²⁰

Netice olarak tilâvet, şu ayette “Yemin olsun o güneşe ve parıltısına. Ve aya; takip ettiği zaman ona.” (Şems 91/2) ayın güneşi takip etmesini ifade ettiği gibi, müslümanın da okuduğu ayetleri her yönden benimsemesini ve takip etmesini gerektirmektedir. Bu ise, ancak okunan ayetlerin anlaşılması ve doğru yorumlanmasıyla mümkündür.

c) TERTÎL (رتل - ترتیل)

“رتل - ترتیل/Ratile”, bir şeyin uyumlu bir şekilde sıralanması ve muntazam bir şekilde düzenlenmesi anlamına gelir. Nitekim dişleri çok muntazam olan kimseye; ‘رجلٌ ترتلُ الأسنان’ denir.²¹ Bunun tef'îl babındaki kullanımını ise, kelimenin ağızdan

²⁰ er-Râgıb, *el-Müfredât*, s. 72.

²¹ er-Râzî, *Garibu'l-Kur'ân*, s. 395.

akıcı ve düzgün bir şekilde çıkmasını ifade eder.²² Aynı şekilde *tertil*, sözü yerli yerinde, uygun ve güzel bir şekilde söylemektir.²³

Istilah olarak *tertil*, Kur'ân-ı Kerim'in okunuş tarzlarından biridir. Kur'ân'ı tane tane, yavaş yavaş okumaya denir. Tahkîk tarzından²⁴ biraz daha süratli okumayı ifade eder.²⁵ Tahkîk, ta'lîm ve temrin için, *tertil* ise, tefekkür ve istinbât içindir. Yani tahkîkte öğretim, *tertilde* ise, okunanı düşünüp anlama gayesi vardır.²⁶

* * *

Tertîl kavramı, Kur'ân'da iki farklı ayette geçmektedir. Bunlardan ilkinde hitap, doğrudan Hz. Peygamber'e olup, ondan Kur'ân'ı anlaşılacak şekilde ağır ağır okuması istenmektedir: "*Ey örtünüp bürünen (Resûlüm)! Geceleyin biraz uyuduktan sonra kalk... Ve Kur'ân'ı ağır ağır, güzel güzel oku!*" (Müzzemmil 73/4) Bu, ilk inen ayetlerden biridir. Bu esnada Hz. Peygamber, kendisine verilen peygamberlik görevi ve aldığı vahiylerin ağırlığı altında oldukça zor bir durumdadır.²⁷ Ayette, ona bu durumdan kurtulma ve aldığı görevi anlayıp bu misyonu yerine getirmenin yolu gösterilmektedir ki, bu da söz konusu ayetleri tane tane okuyup anlamaya çalışmasıdır. Zira o, söz konusu ayetleri içselleştirmeyi ancak bu sayede başarabilecektir.

Bu husus, ikinci ayette açıkça ifade edilmektedir: "*İnkâr edenler: Kur'ân ona bir defada topluca indirilmeli değil miydi? dediler. Biz onu senin kalbine iyice yerleştirmek için böyle yaptık (parça parça indirdik) ve onu tane tane (ayırarak) okuduk.*" (Furkân 25/32) Burada Yüce Allah, Kur'ân'ın gerek parça parça indirilmesi, gerekse yavaş yavaş okunmasının, bizzat onun doğru ve rahat bir şekilde anlaşılabilmesi ve hazmedilebilmesi gayesine yönelik olduğunu belirtmektedir.

Netice itibarıyla Kur'ân, insan fıtratına ve toplumsal değişim kurallarına uygun olarak belli bir süreç içinde nazil olmuştur; "*Biz onu, Kur'ân olarak, insanlara dura dura okuyasın diye (âyet âyet, sûre sûre) ayırdık; ve onu peyderpey indirdik.*" (İsrâ 17/106) Bu da, bize, Kur'ân'ın nasıl okunması gerektiğini açıkça göstermektedir.

d) ed-DİRÂSE (دَرَس - يَدْرُس - دَرَسًا، دراسة)

Sözlükte, bir şeyin izinin ve eserinin silinmesi, yok olması anlamına gelen bu kelime, bir kitabı veya dersi anlamak ve ezberlemek gayesiyle okumak anlamına da gelmektedir. 'دَرَسْتُ الْعِلْمَ' ifadesi, ezberlemek suretiyle ilmin izini elde ettim

²² er-Râgıb, *el-Müfredât*, s. 192.

²³ Âsım Efendi, *Kâmûs Tercümesi*, III, 813.

²⁴ *Tahkîk*: Kur'ân kıraatinin en yavaş icrâ şekli olup, harflerin hakkını tam vererek, mahreclerine ve sıfatlarına riayet ederek, medleri gereği kadar uzatarak, ihfâ, izhâr, iklâb, gunne gibi tecvid kurallarına uyarak okumaya denir.

²⁵ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-Kırâati'l-Aşr*, I, 209.

²⁶ Çetin, Abdurrahman, *Kur'ân Okuma Esasları*, s.115.

²⁷ el-Buhârî, *Bed'ü'l-Vahy*, 3.

anlamına gelmektedir. Bilginin elde edilmesi, süreklilik arzeden bir okuma eylemiyle gerçekleştiği için bu tür okumaya ders denmiştir.²⁸

* * *

Dirâse kavramı, Kur'ân'da bir yerde doğrudan Kur'ân, diğer yerlerde ise Ehl-i Kitab ve kafirler bağlamında Kitâb lafzına atfen kullanılmaktadır.

Kavram, öncelikle Ehl-i Kitab'ın kitâbî kültürlerini ifade etmek için kullanılmıştır: "...Allah'a karşı yalnız hakkı söyleyeceklerine dair kendilerinden Kitap'ta söz alınmamış mıydı? Ve onun içindekileri durmadan okumadılar mı?" (A'râf 7/169) Burada Ehl-i Kitab'ın kendilerine gönderilen Kitaplar'ı sürekli okumalarına, dolayısıyla onun kaynağını ve muhteviyatını bilmelerine rağmen aynı kaynaktan gelen ve onunla çok yakın muhtevaya sahip olan Kur'ân'ı ve onu getiren elçiyi reddetmeleri kınanmaktadır.²⁹ Bu tutum, Kitap sahibi olan ve onu sürekli okuyan bir topluma yakışmamaktadır: "Hiçbir insanın, Allah'ın kendisine Kitap, hikmet ve peygamberlik vermesinden sonra (kalkıp) insanlara: Allah'ı bırakıp bana kul olun! demesi mümkün değildir. Bilakis (şöyle demesi gerekir): Okutmakta ve öğretmekte olduğunuz Kitap uyarınca Rabbe hâlis kullar olunuz." (Âl-i İmrân 3/79)

Burada dile getirilen Ehl-i Kitab'a ait muhalefet tavrı, elbette o Kitapların içeriğine yöneliktir. Zira ayette geçen, 'rabhâni' ifadesi, bildiğiyle amel eden, hayrı öğreten insan anlamına gelmektedir.³⁰ Dolayısıyla Kitap lafzı ile birlikte kullanılan dirâse kavramı, sadece okumayı değil, aynı zamanda okuduğunu anlamayı, onu iyi düzeyde bilmeyi ve ayrıca bu bildiğiyle amel etmeyi de içermektedir.

Kur'ân'a göre dini konularda tartışmak veya görüş ileri sürmek sağlam bir kaynağa dayanmayı gerektirir. Bundan yoksun olan Mekke müşriklerinin Hz. Peygamber'e ve getirdiği Kur'ân'a karşı çıkmaları mesnetsizdir: "Neyiniz var, nasıl hükmediyorsunuz? Yoksa size ait bir kitap var da, (bu bâtıl inanışları) onda mı okuyorsunuz? Onda, beğendiğiniz her şey sizin için mutlaka vardır (diye mi yazılı)?" (Kalem 68/37) Evet, daha önce kendilerine bir Kitap gelmemişti, bu nedenle bilmiyorlardı. (Sebe' 34/43-44) Fakat şu an, Kur'ân indirilmiştir. Bu nedenle artık bu yönde bir mazeretleri de kalmamıştır. Dolayısıyla onu iyi okuyup anlamaları ve doğru bir karar vermeleri gerekmektedir: "İşte bu (Kur'ân), bizim indirdiğimiz mübarek bir kitaptır. Buna uyun ve Allah'tan korkun ki size merhamet edilsin. «Kitap, yalnız bizden önceki iki topluluğa (Hıristiyanlara ve Yahudilere) indirildi, biz ise onların okumasın-

²⁸ er-Râgıb, *el-Müfredât*, s. 169.

²⁹ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 261.

³⁰ Bu kelimenin türevi ve anlamıyla ilgili farklı görüşler vardır: a) Sibeveyh'e göre; 'Onu biliyor, Ona itaate devam ediyor' anlamında Rabb'e mensub, O'na ait demektir. b) Müberred'e göre; 'insanlara ilim öğretip, onları eğiten ve onlarla ilgilenen kimse' anlamındadır. 'Elif ve nûn' harfi, mübalağa için getirilmiştir. c) İbn Zeyd'e göre; 'insanları eğitip yetiştiren kimse' demektir. d) Ebu Ubeyde'ye göre; muhtemelen İbranice veya Süryanice olan bu kelime; 'öğrenen, öğrendiğiyle amel eden ve hayır yollarını başkalarına öğretmekle meşgul olan kimse' anlamındadır. Kelime, Ehli Kitab bağlamında 'Tevrat bilgini, öğreticisi' anlamına gelmektedir. (Geniş bilgi için bkz. er-Râgıb, *el-Müfredât*, s. 189; er-Râzî, *Fahreddin, a.g.e.*, III, 271)

dan gerçekten habersizdik» demeyesiniz diye; Yahut «Bize de kitap indirilseydi, biz onlardan daha çok doğru yolda olurduk» demeyesiniz diye (Kur'ân'ı indirdik).” (En'âm 6/155-157)

Yüce Allah, sadece Kur'ân'ı göndermekle yetinmeyerek Hz. Peygamber'e onun açıklamasını da öğretmiştir: “Böylece biz âyetleri geniş geniş açıklıyoruz ki, «Sen ders almışsın» desinler de biz de anlayan toplum için Kur'ân'ı iyice açıklayalım.” (En'âm 6/105) Tefsirlerde bu âyette dirâse kavramına, *okuyup öğrendin, ders aldın, tekrar ede ede ezberledin* gibi anlamlar verilmiştir.³¹ Dolayısıyla bu ifade, Hz. Peygamber'in Kur'ân'ı yüzeysel olarak okumasını değil, bilakis anlamıyla, açıklamasıyla ve uygulamasıyla onu iyice öğrenip başkalarına da öğretecek, dolayısıyla onları hidayete ulaştıracak bir seviyeye gelmesini ifade etmektedir.

e) et-TEMENNÎ (التَّمَنَّى) ve el-ÜMNIYYE (الْأُمْنِيَّة)

Sözlükte, *bir şeyi dilemek, ummak, temenni etmek* gibi anlamlara gelen bu kelime, *bir şeyi zihinde belirleme ve tasavvur etmeyi* ifade eder. Bu tasavvur, tahmin ve zanna dayanabileceği gibi bir bilgiye veya sağlam bir esasa da dayanabilir. Fakat çoğu tahmine dayandığı için yalan tarafı ağır basar. Aynı kökten türeyen ümniyye kelimesi de, *arzu duyulan bir şeyin zihindeki tasavvur şeklini* ifade eder.³²

Bu kavram, sözlükte *okumak* anlamına da gelmektedir. Şöyle ki temennî, bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde zihinde canlandırmayı ifade etmektedir. Buradan hareketle o, *hızlı bir şekilde anlamadan okumayı* ifade etmek için kullanılmıştır.³³

Kelimenin bir diğer anlamı da, *yalan söylemektir*. Yalan, gerçeği olmayan bir şeyi düşünüp onu sözle ifade etmek olunca temennî de, onun başlangıcı veya ilk adımı gibi olmuştur.³⁴

* * *

Bu kavram, Kur'ân'da *okuma* anlamında iki ayette geçmektedir. Bunlardan ilkinde, iki farklı anlam söz konusudur: “(Ey Muhammed!) Biz, senden önce hiçbir resûl ve nebî göndermedik ki, o, bir temennide bulunduğu anda, şeytan onun temennisine ille de (bir şeyler) katmaya kalkışmasın. Ne var ki Allah, şeytanın katacağı şeyi iptal eder...” (Hâc 22/52)

Kelimenin aslî anlamına göre, peygamberler her ne zaman bir şey arzu etseler şeytan derhal onların bu arzusuna bir vesvese atmaya çalışır. Fakat müfessirlerin çoğuna göre, ayette geçen temennî kavramı *okumak* anlamındadır. Buna göre ayette, peygamberler kendilerine gelen vahiyleri okumaya başladıklarında şeytanın onun okumasını karıştırmaya çalıştığı, fakat Allah'ın şeytanın attığı vesvese ve sözleri giderip vahyettiği ayetleri peygamberin kalbinde ve zihninde sağlamlaş-

³¹ Ateş, Süleyman, *a.g.e.*, III, 216-217.

³² er-Râgıb, *el-Müfredât*, s. 496.

³³ er-Râgıb, *el-Müfredât*, s. 496.

³⁴ er-Râgıb, *el-Müfredât*, s. 496.

tırarak yerleştirdiği ifade edilmektedir.³⁵ Buna göre burada temennî kavramı, *ezberden Kur'ân okumak* anlamına gelmektedir.

Bu anlam, kavramın emânî şeklindeki türevi için de söz konusudur: “İçlerinde bir takım ümmîler vardır ki, Kitab'ı (Tevrat'ı) bilmezler. Bütün bildikleri kulaktan dolma şeylerdir. Onlar sadece zan ve tahminde bulunuyorlar.” (Bakara 2/78) Tefsirlerle baktığımızda, bu ayette Yahudiler'den bir kesimin Kitabı doğru dürüst bilmedikleri halde zanna dayanan bir takım kuruntular veya kulaktan dolma bilgiler ileri sürdükleri ifade edilmektedir.

Bu ayette, kavramın her iki alamı da görülmektedir.³⁶ Bunlardan ilkinde göre; onların bildikleri ve ileri sürdükleri şeyler; ‘Yahudilerden başkası cennete girmez’, (Bakara 2/111) ‘Ümmilere karşı bize bir sorumluluk yoktur’ (Âl-i İmrân 3/75) veya ‘Arapların mallarını yememiz bize helaldir; çünkü biz, Allah'ın dostları ve çocuklarıyız’ gibi aslı olmayan ham hayaller yani yalanlardır.³⁷ İkinci manaya göre ise, onlar tarafından ileri sürülen bu hususlar onların manasını iyice düşünüp tam olarak anlamadan okudukları bazı Tevrat ayetleri veya kulaktan dolma sözlerdir.³⁸ Buna göre ayette, “Kendilerine Tevrat öğretildiği halde, onun gereğini yapmayanların durumu, sırtına kitap yüklenmiş merkebin durumu gibidir.” (Cuma 62/5) ayetinde olduğu gibi ilâhî Kitapları doğru dürüst okumadan, hükümlerini anlayıp uygulamadan sadece lafızlarını tekrar edenler kınanmaktadır. Zira mahiyetini ve anlamını bilmeden okunan bir şey, sahibi için tahmine dayanan bir dilek ve istekten öte bir anlam ifade etmeyecektir.³⁹

2. DOLAYLI OLARAK KUR'ÂN OKUMAYI İFADE EDEN KAVRAMLAR

Bazen doğrudan Kur'ân'a, bazen de el-Kitâb, el-âyât, el-vahy gibi nazâirine atfedilerek kullanılan pek çok kavram, doğrudan Kur'ân okumayı ifade etmese de bu okumanın gereklerini ortaya koyması bakımından konumuza büyük ölçüde ışık tutmaktadır:

1. el-AKL (العقل)

Sözlükte gerçeği, eşyanın hakikatini bilmek, idrak etmek gibi anlamlara gelen *akl* kavramı, Kur'ân hakkında onun ayetleri üzerinde düşünüp verilen mesajı algılamayı ifade eder: “Andolsun, size içinde sizin için öğüt bulunan bir kitap indirdik. Hâla akletmiyor musunuz?” (Enbiyâ 21/10)

2. el-İLM (العلم)

³⁵ Garânîk hadisesi hakkında bkz. et-Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 187; er-Râzî, *Fahreddin, a.g.e.*, VIII, 236-240; İbn Kesir, *a.g.e.*, III, 230; el-Kurtubi, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân*, XII, 53-57.

³⁶ er-Râzî, *Garibu'l-Kur'ân*, s. 590.

³⁷ Ateş, Süleyman, *a.g.e.*, I, 186-187.

³⁸ el-Âlûsî, *Râhu'l-Meânî*, I, 301-302.

³⁹ er-Râgıb, *el-Müfredât*, s. 496.

Sözlükte *bilmek, anlamak, tanımak hakikatini idrak etmek* gibi anlamlara gelen ilim kavramı, Kur'ân bağlamında onu tanımayı ve bilmeyi ifade eder: “Eğer tövbe eder, namaz kılar ve zekât verirlerse, sizin din kardeşiniz olurlar. Bilen kimseler için ayetleri uzun uzadıya açıklıyoruz.” (Tevbe 9/11)

3. et-TA'LÎM (التعليم)

Sözlükte *birine bir şeyi öğretmek* anlamına gelir. Kur'ân bağlamında Allah'ın elçilerine vahiy yoluyla bildirdiği gerçeklerin insanlığa duyurulmasını ve öğretilmesini ifade eder: “And olsun ki Allah, inananlara, ayetlerini okuyan, onları arıtan, onlara Kitap ve hikmeti öğreten, kendilerinden bir peygamber göndermekle iyilikte bulunmuştur. Hâlbuki onlar, önceleri apaçık sapıklıkta idiler.” (Âl-i İmrân 3/164)

4. et-TEBYÎN (التبيين) / et-TİBYÂN (التبيان)

Sözlükte *açıklamak, izah etmek* gibi anlamlara gelir. Kur'ân bağlamında onun ayetlerinin açıklanmasını ifade eder: “Biz bu Kitab'ı sana sırf hakkında ihtilafa düşükleri şeyi insanlara açıklayasın ve iman eden bir topluma da hidayet ve rahmet olsun diye indirdik.” (Nahl 16/64)

5. et-TAFSÎL (التفصيل)

Sözlükte *bir sözü veya işi açıklamak* anlamındadır. Kur'ân bağlamında ayetlerin açıklanmasını ifade eder: “(Bu,) bilen bir kavim için, âyetleri Arapça okunarak açıklanmış bir kitaptır.” (Fussilet 41/3)

6. es-SEMÂ' (السمع); el-İSTİMÂ' (الاستماع)

Sözlükte *işitmek, dinlemek, kabul etmek* gibi anlamlara gelir. Kur'ân bağlamında okunan ayetleri işitip dinlemeyi ifade eder: “Kuran okunduğu zaman ona kulak verin, dinleyin ki merhamet olunasınız.” (A'râf 7/204)

7. ez-ZİKR (الذكر)

Sözlükte *ezberlemek, hatırlamak, anmak, yâd etmek* gibi anlamlara gelir. Kur'ân bağlamında Allah'ı ve onun bildirdiklerini hatırlayıp unutmamayı, ayetlerde bahsedilen hususları bilmeyi ve özellikle kıssalarda geçen hususları hatırlamayı ifade eder: “(Resûlüm!) Kitap'ta Meryem'i de an. Hani o, ailesinden ayrılarak doğu tarafında bir yere çekilmişti.” (Meryem 19/16)

8. et-TEZKÎR (التذكير)

Sözlükte *hatırlatmak* anlamına gelir. Kur'ân bağlamında onda yer alan emir, yasak, öğüt, vb. birçok hususu başkalarına da bildirerek onları uyarmayı ifade eder: “Onların dediklerini Biz biliriz. Sen onların üzerinde bir zorba değilsin; söz verdiğim günden korkanlara Kuran'la öğüt ver.” (Kâf 50/45)

9. et-TEZEKKÜR (التذکر)

Sözlükte *ezberlemek, hatırlamak ve üzerinde düşünmek* gibi anlamlara gelir. Kur'ân bağlamında onun bildirdiği hususlar üzerinde dikkatlice düşünüp alınması gereken dersleri almayı ifade eder: “Rabbinin, dosdoğru yolu işte budur. Düşünüp ibret alan kimselere ayetleri uzun uzadıya açıkladık.” (En'âm 6/126)

10. et-TEFEKKÜR (التفكير)

Sözlükte *düşünmek* anlamına gelir. Kur'ân bağlamında Yüce Allah'ın ayetlerde belirttiği hususlar üzerinde düşünmeyi ifade eder: “*Hangi biriniz, kendisi ihtiyarlamış ve çocukları da güçsüzken, altlarından ırmaklar akan, hurma, üzüm ve her çeşit meyveleri bulunan bahçesinin, ateşli bir kasırganın kopmasıyla yanmasını ister? Düşünesiniz diye Allah size ayetlerini böylece açıklar.*” (Bakara 2/266)

11. et-TEDEBBÜR (التدبر)

Sözlükte *bir şeyin sonunu düşünüp taşınmak* anlamına gelir. Kur'ân bağlamında onun üzerinde çok iyi düşünüp araştırmayı ifade eder: “*Kuran'ı durup düşünmüyorlar mı? Eğer o Allah'tan başkasından gelseydi, onda çok aykırılıklar bulurlardı.*” (Nisa 4/82)

12. el-HİDÂYE (الهداية)

Sözlükte *irşad etmek, doğru yolu göstermek, hidâyete erdirmek* gibi anlamlara gelir. Kur'ân bağlamında onun insanlığı her konuda hakikate ulaştırmasını ifade eder: “*Bu, doğruluğu şüphe götürmeyen ve Allah'a karşı gelmekten sakımanlara yol gösteren Kitap'dır.*” (Bakara 2/2)

13. el-İNZÂR (الإنذار)

Sözlükte *bir şeyi bildirip sakınmasını istemek, dikkatini çekmek, korku verip uyanık kılmak* gibi anlamlara gelir. Kur'ân bağlamında insanların inanç, amel ve ahlak itibarıyla sahip oldukları yanlış ve kötü hususları terk etmeleri yönünde onlara yapılan uyarıları ifade eder: “*Bu Kuran bana, sizi ve ulaştığı kimseleri uyarım için vahyolundu...*” (En'âm 6/19)

14. el-HUKM (الحكم)

Sözlükte *hükmetmek, yönetmek, idare etmek* gibi anlamlara gelir. Kur'ân bağlamında onun bildirdiği hükümlerle amel etmeyi ifade eder: “*Allah'ın sana gösterdiği şekilde insanlar arasında hükmedesin diye sana Kitab'ı hak ile indirdik; hainlerden taraf olma!*” (Nisâ 4/105)

15. el-İTTİBÂ (الاتباع)

Sözlükte *arkasından gitmek, uymak, tabi olmak* gibi anlamlara gelir. Kur'ân bağlamında onun bildirdiği hususları benimseyip onlara uymayı ifade eder: “*İşte bu (Kur'ân), bizim indirdiğimiz mübarek bir kitaptır. Buna uyun ve Allah'tan korkun ki size merhamet edilsin.*” (En'âm 6/155)

16. el-İSTİMSÂK (الاستمساك)

Sözlükte *tutmak, korumak, benimsemek* gibi anlamlara gelir. Kur'ân bağlamında onun bildirdiği hususları benimseyip bunlara uymayı ifade eder: “*Sen, sana vahyedilene sımsıkı sarıl. Şüphesiz sen, dosdoğru yoldasın.*” (Zuhruf 43/43)

17. el-İKÂME (الإقامة)

Sözlükte *ikâmet etmek, durmak, kaldırmak, devam ettirmek* gibi anlamlara gelir. Kur'ân bağlamında Allah'ın indirdiği ilahi hükümlerle amel etmeyi ifade eder: “*«Ey Kitap ehli! Tevrat'ı, İncil'i ve Rabbinizden size indirileni gereğince uygulamadıkça bir temeliniz olmaz» de.*” (Mâide 5/68.)

18. el-KÜFR (الكفر)

Sözlükte *örtmek, inkâr etmek, inanmamak* gibi anlamlara gelir. Kur'ân bağlamında Allah'ın bildirdiği hususları kabul etmeyip reddetmeyi ifade eder: “*Andolsun ki sana apaçık âyetler indirdik. (Ey Muhammed!) Onları ancak fasıklar inkâr eder.*” (Bakara 2/99)

19. el-CAHD (الجدد)

Sözlükte *inkâr etmek, itiraf etmemek* gibi anlamlara gelir. Kur'ân bağlamında Allah tarafından gönderilen vahyin muhtevasını doğru olduğunu bile bile yalanlamayı ifade eder: “*Onların söylediklerinin seni üzeceğini elbette biliyoruz; doğrusu onlar seni yalancı saymıyorlar, fakat zalimler Allah'ın âyetlerini bile bile inkâr ediyorlar.*” (En'âm 6/33)

20. et-TEKZÎB (التكذيب)

Sözlükte *birini yalancı çıkarmak, yalanlamak* gibi anlamlara gelir. Kur'ân bağlamında Allah'ın bildirdiklerini yalanlamayı ifade eder: “*Allah'ın âyetlerini yalanlayanlardan da olma, yoksa kaybedenlerden olursun.*” (Yunus 10/95) 5/10

21. el-İNKÂR (الإنكار)

Sözlükte *bilmemek, tanımamak, inkâr etmek, hoş görmemek* gibi anlamlara gelir. Kur'ân bağlamında Allah'ın bildirdiklerinin doğruluğunu kabul etmeyip inkar etmeyi ifade eder: “*İşte bu, indirdiğimiz kutsal bir Kitap'dır. Siz mi onu inkar ediyorsunuz?*” (Enbiyâ 21/50)

22. er-RÜCÛ' (الرجوع)

Sözlükte *dönmek* anlamına gelir. Kur'ân bağlamında daha önce benimsenen yanlış yolun terk edilerek Allah'ın istediği yöne yönelmeyi ifade eder: “*Belki doğru yola dönerler diye âyetleri böylece uzun uzadıya açıklıyoruz.*” (A'râf 7/174)

Tüm bu kavramlar, Kur'ân okumayı bütünlemede ve onun gayesini ortaya koymaktadır. Şöyle ki, Kur'ân okuma yukarıda olumlu anlam taşıyan hususları gerçekleştirmeli, olumsuz olanları da bertaraf etmelidir. Bu ise, ancak Kur'ân'ın bir yandan lafız olarak telaffuz edilirken diğer yandan da mana olarak anlaşılmasıyla gerçekleşebilecek bir husustur.

B. BAZI HUSUSİYETLERİ BAĞLAMINDA KUR'ÂN OKUMANIN ANLAMLARI

Kur'ân'a ait bazı hususiyetler, onu okumanın ne anlama geldiği konusunda bize önemli ipuçları vermektedir:

1. ARAPÇA İNDİRİLMESİ BAĞLAMINDA KUR'ÂN OKUMANIN ANLAMLARI

İlgili âyetlerde, Kur'ân'ın Arapça indiriliş gayesinin onun iyi bir şekilde anlaşılması olduğu açık bir şekilde ifade edilmektedir: “*Biz onu, anlayasınız diye, Arapça bir Kuran olarak indirdik.*” (Yusuf 12/2) Çünkü onun indirildiği toplum, Arapça konuşmaktadır. Bu nedenle Kur'ân'ın i'câz ve îcâzı, Arap dili içinde gerçekleşmiştir. Dolayısıyla onun doğru bir şekilde anlaşılabilmesi için Arapçanın iyi

bilinmesi gerekmektedir: “(Bu,) bilen bir kavim için, âyetleri Arapça okunarak açıklanmış bir kitaptır.” (Fussilet 41/3)

Kur’ân’ın Arapça olmasında yadırganacak bir husus yoktur: “Eğer biz onu, yabancı dilden bir Kur’ân kılsaydık, diyeceklerdi ki: Ayetleri tafsilatlı şekilde açıklanmalı değil miydi? Arab’a yabancı dilden (kitap) olur mu?” (Fussilet 41/44)

Kur’ân, Arapça bilen ve kendisine samimiyetle yaklaşan herkes için anlaşılması ve inanılması son derece kolay olan bir kitaptır. Doğruluğu bu kadar açık olan böyle bir Kitaptan yüz çeviren kimse, her türlü kötü sonucu hak etmiş demektir: “Ve böylece biz onu Arapça bir hüküm (hikmetli bir söz) olarak indirdik. Eğer sana gelen bu ilimden sonra, onların arzularına uyarsan, (işte o zaman) Allah tarafından senin ne bir dostun ne de koruyucun vardır.” (Ra’d 13/37)

O halde dili Arapça olan bir toplum için Kur’ân okumak, onun bu dilde iniş gayesini gerçekleştirecek şekilde olmalı yani onu anlama boyutunu da içermelidir.

Kur’ân’ın dili Arapça olsa da, mesajları evrenseldir yani tüm insanlığa yöneliktir: “O (Kur’ân), ancak bütün alemlere bir öğüttür.” (Sa’d 38/87)

Mademki Kur’ân’ın Arapça indirilmesi, onun kolay anlaşılması içindir, o halde bu durum her halükarda onun anlaşılmasına bir engel teşkil etmemelidir. Aksi takdirde birbiriyle tamamen çelişen bir durum ortaya çıkacaktır. Dolayısıyla Kur’ân’ın Arapça oluşunu farklı gerekçelere bağlayarak Arapçayı dilleri farklı olan toplumlar için Kur’ân’la aralarına çekilen aşılması çok güç bir set olarak sunmak, bizzat Kur’ân’ın gönderiliş gayesine ters düşen bir durum olacaktır.⁴⁰

2. YEDİ HARF MESELESİ BAĞLAMINDA KUR’ÂN OKUMANIN ANLAMAMI

Türkçeye yedi harf şeklinde çevrilen ‘el-ahrufu’s-seb’a’ terkindeki harf kelimesi, *vecih*, *yön*, *kırâât*, *lehçe* gibi farklı anlamlara gelebilmekte, seb’a lafzı da hakikî manada yedi sayısını ifade edebildiği gibi mecâzî anlamda *genişlik* ve *kolaylık* anlamını ifade edebilmektedir.⁴¹

Hakkında oldukça farklı görüş ve tartışmalar mevcut olan bu husus, Hz. Peygamber’den gelen hadislere dayanmaktadır. Nitekim bunlardan birinde, Cebrail ona gelir ve: ‘Allah, ümmetinin Kur’ân’ı bir harf üzere okumasını emrediyor,’ der. O, ümmetinin buna güç yetiremeyeceğini söyler. Üç defa tekrar eden bu diyalogun ardından Cebrail, şunu söyler: ‘Allah, ümmetine Kur’ân’ı yedi harf üzere okumalarına müsaade ediyor, hangi harfi okurlarsa isabet etmiş olurlar.’⁴²

Konuyla ilgili bir diğer rivayette de Hz. Peygamber, Hz. Ömer’e: ‘Ey Ömer! Rahmet ayetini azab, azab ayetini de rahmet kılmadıkça, Kur’ân’a dair bu okuyuşların hepsi de doğrudur’⁴³ buyurmuştur.

⁴⁰ Bu konuyla ilgili görüş ve çözüm önerilerimizi, ayrı bir çalışmada ele alacağız.

⁴¹ ez-Zerkeşi, *el-Burhân*, I, 211, 270.

⁴² el-Müslim, *Salâtü’l-Müsâfirîn* 274; Ebû Dâvud, *Vitr* 22.

⁴³ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, IV, 30.

Meselenin mahiyeti tam olarak anlaşılmasa da bunun, Arap yazısının henüz gelişmediği, nokta ve harekeden mahrum olduğu, lehçeler arasında bir birliğin de bulunmadığı İslam'ın ilk dönemine ait bir kolaylık olduğu anlaşılmaktadır. Zaman içinde Mushafta yazım birliğine gidilmesi ve onun tek bir harfi içerecek şekilde çoğaltılmasıyla konu, tarihteki yerini almış olup günümüze yönelik bir uygulama geçerliliği söz konusu değildir.

Yedi harf meselesinin konumuzla ilgili yönü, Kur'ân tilavetinde anlam boyutunu çok açık bir şekilde ortaya koyması ve hatta lafız mana bütünlüğünde manayı bir adım öne geçirmesidir. Nitekim buna göre Kur'ân'da esas olan mana olup, lafız bu manayı aktarmak için bir vasıta. Elbette o, sıradan bir vasıta değildir. Zira aktarılmak istenen mananın en doğru ve etkili bir biçimde aktarılması, Allah Teâlâ tarafından belirlenen lafız ve üslupla çok yakından ilgilidir. Dolayısıyla Yüce Allah'ın, son elçisi Hz. Muhammed aracılığıyla insanoğluna ulaştırmak istediği esas şey, Kur'ân'da yer alan ilahi mesajlar yani manalar olup, O, bunu en güzel bir dille bildirmiştir.

3. KİRÂAT İLMİ BAĞLAMINDA KUR'ÂN OKUMANIN ANLAMI

Kırâat, sözlükte okumak anlamına gelen 'قرأ/karâe' fiilinden masdardır. Terim olarak, herhangi bir kelime üzerinde med, kasr, hareke, sükûn, nokta ve i'rab bakımından meydana gelen değişiklik demektir.⁴⁴

Kırâatler, Kur'ân'ın Hz. Peygamber'e dayanan okunuş tarzlarıdır. Bunlar, bir zaruret neticesidir. Zira Kur'ân'ın nüzûlü esnasında sahâbîler, farklı lehçeleri konuşmaktaydı. Onların alışmış oldukları konuşma ve okuma tarzını bir anda terk edip tek bir lehçe; Kureyş lehçesi üzere birleşmelerini beklemek adeta imkansız bir şeydi. Kaldı ki İslam dininin insanlara zorluk çıkarma gibi bir gayesi de yoktur. Bu nedenle Hz. Peygamber, bir takım farklı okuyuşlara müsaade etmiştir. Zamanla tespit edilerek kayıt altına alınan bu farklı okuyuş tarzlarından bazıları, tarih içinde tutulup yaygınlaşmakla birlikte, diğerleri de unutulmamış, bilakis bu alanın uzmanları tarafından eserlerde tespit edilerek ihtisas sahibi kimselere öğretilenmiştir.⁴⁵

Kırâatlerin konumuzla ilgili öncelikli yönü, birçok kaynakta belirtilen sıhat şartlarından ilkidir. Şöyle ki, kırâat bir vecihle de olsa Arap gramerine uygun olmalıdır.⁴⁶ Yani belli bir Arapça kullanıma uygun, anlamlı bir ifade olmalıdır. Şayet bir kırâat doğru ve tam bir anlam ifade etmiyorsa diğer şartlara geçmenin bir anlamı yoktur. Çünkü Kur'ân, anlamın ikinci plana itildiği bir lafız ve ifade silsilesi değil, bilakis öncelikle mananın gözetildiği bir lafız ve anlam bütünüdür.

Bir diğer husus, kırâat farklılıklarının çoğunun anlama fazla tesir etmeyen türden olmasıdır. Nitekim "وَيَأْتُرُونَ النَّاسَ بِالْبُخْلِ" (Nisa 4/37) ayetindeki 'بِالْبُخْلِ' kelime-

⁴⁴ ez-Zerkânî, *Menâhil*, I, 412.

⁴⁵ Geniş bilgi için bkz. Karaçam, İsmail, *Kur'ân-ı Kerim'in Nüzulü ve Kırâati*, s. 245-246.

⁴⁶ Karaçam, İsmail, *Kur'ân-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, s. 66.

si 'بَابِخَلٍ' şeklinde de okunabilmektedir.⁴⁷ Dolayısıyla buradan da, Kur'ân'da esas olanın mana olduğu anlaşılmaktadır.

Bazı kırâat farklılıkları ise, anlama, dolayısıyla ayetten çıkarılan hükme de tesir edebilmiştir. Nitekim abdest ayeti, (Maide 5/6) bunun en güzel örneğidir. Fakat kırâatlerin anlama tesiri konusunda üzerinde ittifak edilen husus, ortaya çıkan ihtilafların birbiriyle zıtlık değil, çeşitlilik ve zenginlik arzeder mahiyette olmasıdır.⁴⁸ Nitekim bu farklı okuyuş şekilleri, müfessirlerin ayetleri anlama ve yorumlamasına olumlu yönde katkıda bulunmuştur. Nitekim bu konuda Mücahid'den nakledilen şu rivayet, meseleyi büyük ölçüde açıklamaktadır: "Şayet İbn Mes'ud'un kırâatini daha önce okumuş olsaydım, Kur'ân'ın tefsiri hakkında ona sordüğüm pek çok şeye lüzum kalmazdı."⁴⁹

Sonuç olarak rivayete dayanan ve doğrudan lafızla ilgili olan kırâatlerin, Kur'ân'ın anlam boyutuyla da çok yakından ilgisi bulunmaktadır. O halde okunan Kur'ân'ın, okunduğu kırâate uygun olarak anlamı da dikkate alınmalı, böylece Kur'ân tilaveti daha bir bilinçle yapılmalıdır. Aksi takdirde gerekçesi ve birbirinden farkı bilinmeksizin gelişigüzel yapılan farklı Kur'ân okumaları, gerekli faydayı temin etmekten oldukça uzak kalacaktır.

4. TECVİD İLMİ BAĞLAMINDA KUR'ÂN OKUMANIN ANLAMI

Tecvid, sözlükte *bir şeyi güzel ve iyi yapmak, süslemek* gibi anlamlara gelen 'ج و د' kökünden tef'îl bâbında bir masdardır.⁵⁰ İstilah olarak pek çok tarifi olan tecvid ilmini, kısaca şöyle tarif etmek mümkündür: "Harflerin mahrec ve sıfatlarına uymak suretiyle, Kur'ân-ı Kerîm'i hatasız okumayı öğreten bir ilimdir."⁵¹

Tecvid ilminin konusu Kur'ân harfleri olup, bunları gerek tek başlarına gerekse yan yana gelmeleri halinde zât ve sıfatlarına uygun bir şekilde okumayı içerir. Gayesi ise, Allah'ın kitabında dili hatadan korumaktır.⁵²

Tecvid ilminde ön plana çıkan meseleler, her ne kadar ilk bakışta Kur'ân'ın ses ve telaffuz yönüyle ilgili gibi gözükse de esasen bunlarda hedeflenen gaye Kur'ân'ın anlamıdır. Şöyle ki, bir dilde anlamın tam olarak ifade edilebilmesi için öncelikle onu oluşturan harflerin tam olarak telaffuz edilmesi ve birbirileriyle doğru anlaşılacak şekilde birleştirilmesi gerekmektedir. Aksi halde harflerde meydana gelecek değişik seslendirme ve telaffuzlar doğrudan anlamı etkileyecektir.

Meselenin önemini anlamak için aynı dile ait şiveleri yani yöresel telaffuz farklılıklarını dikkate almak yeterlidir. Bu şive farkları arttıkça öyle bir hal alır ki, aynı dili konuşan kimseler birbirilerini hiç anlamaz hale gelebilirler. Nitekim aynı

⁴⁷ İbn Kuteybe, *Te'vilü Müşkili'l-Kur'ân*, s. 36.

⁴⁸ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, I, 52.

⁴⁹ ez-Zehabî, *et-Tefsîr ve'l-Müfessirîn*, I, 41.

⁵⁰ Âsım Efendi, *Kâmûs Tercümesi*, I, 1110.

⁵¹ Karaçam, İsmail, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri*, s. 175.

⁵² Çetin, Abdurrahman, *Kur'ân Okuma Esasları*, s. 27-30.

kökene sahip olmakla birlikte bugün farklı olarak nitelenen diller de, zamanla birbirinden farklılaşan ve kopan telaffuz ve kullanım farkı nedeniyle bu hale gelmiştir. Dolayısıyla bir dilin doğru kullanılması ve telaffuz edilmesi o dilin korunması için hayati öneme haizdir. İşte tecvid ilmi, Kur'ân'ı ve onun dilini böyle bir afetten koruması yönüyle tarih içinde çok önemli bir işleve sahip olmuştur.

Tecvid ilmine ait konular da, doğrudan Kur'ân'ın anlamıyla ilgilidir. Örneğin; tecvid ilminin en önemli konularından biri lahn yani okuyuş hataları olup, bunlar doğrudan manaya tesir etmektedir. Aynı şekilde 'L/lâm' harfi, genelde yumuşak ve ince telaffuz edilen bir harf olmakla birlikte lafzatullah ile birlikte kalın okunur ki, bunun nedeni Allah'ı tazimdir. Med/uzatma ve kasr/kısaltmalar da, doğrudan anlamla ilgili hususlardır. Nitekim 'ملك/melik' kelimesiyle 'مالك/mâlik' kelimesi arasında anlam farkı vardır.

Tecvid ilminin bir diğer önemli konusu, vakf/durma ve ibtidâ/başlamadır. Vakf için genelde ayet sonları seçilir. Fakat uzun olan ve tek nefesle bitirilemeyen ayetlerde gelişigüzel durulmaz. Çünkü bu takdirde okunan ayetler, yanlış anlamalara gelebilir. Nitekim Hz. Peygamber, Kur'ân okuyuşu esnasında âyet başlarında durmaya özen göstermiştir.⁵³ Zira doğru yerde durma ve başlama kuralına riâyet edilmediği takdirde, en edebi metinler bile anlaşılmasız hale gelir.

Tecvid ilminin Kur'ân'ın manasıyla ilgili bir diğer yönü de, onun okunuş tarzı ve hızını belirlemesidir. Kur'ân'ın başlıca okunuş tarzları, tahkîk, tertîl, tedvîr ve hadr şeklinde ifade edilir. Bunlardan tahkîkin, talim ve temrin için, tertîlin ise, tefekkür ve istinbât için olduğu ifade edilmiştir. Hadr ise, Kur'ân'ı hakkını vererek okumanın mümkün olan en hızlı şeklidir. Bunun ötesinde bir hızla herzeme veya tahlîl tarzında okuma, harflerin mahrecleri yerinden kayıp heceler birbirine karışacağı dolayısıyla okunan şey anlaşılmayacağı için câiz değildir.⁵⁴ Tüm bu okuyuş tarzlarında gözetilen ortak husus, Kur'ân'ın anlamı bozulmayacak şekilde düzgün bir şekilde okunmasını sağlamaktır.

Sonuç olarak tecvid ilmi, her ne kadar Kur'ân'ın ses ve telaffuz yapısını konu alsada gayesi itibarıyla Kur'ân'ın anlamını hedef alan bir ilimdir.

5. TİLÂVET SECDELERİ BAĞLAMINDA KUR'ÂN OKUMANIN ANLAMI

Secde, sözlükte aşırı saygı göstermek, tevâzû ve tezellül ile boyun eğmek, alını yere koymak gibi anlamlara gelir.⁵⁵ Bir Kur'ân ıstılahı olarak tilâvet secdesi, Kur'ân'da yer alan secde ayetlerinden birini okuduktan veya dinledikten sonra yapılan secdeye denir.

⁵³ ez-Zerkeşî, *el-Burhân*, I, 343, 350.

⁵⁴ Karaçam, İsmail, *Kur'ân-ı Kerim'in Faziletleri*, s. 186; Çetin, Abdurrahman, *Kur'ân Okuma Esasları*, s. 115-116.

⁵⁵ Asım Efendi, *Kâmûs Tercümesi*, I, 1160.

Bilindiği üzere Kur'ân'da on dört secde ayeti mevcut olup bunlar, geçtikleri yerlerde Mushaf yapraklarının kenarına konan özel işaretlerle belli edilmişlerdir.⁵⁶ Hz. Peygamber'in sünnetine dayanan tilâvet secdeleri, tamamen Kur'ân'ın anlam boyutuyla ilgili olup ele aldığımız konu açısından da oldukça önem arz etmektedir. Şöyle ki Kur'ân-ı Kerîm, insanları hidayete ulaştırmak için gönderilmiştir. Bu nedenle o, söz konusu amaca uygun bir şekilde okunmalı, yani yapılan okuma anlama boyutunu da içermelidir. Bunun gerçekleştiğinin en pratik göstergesi ise, söz konusu ayetlerden sonra yapılan secdelerdir.

Kur'ân'daki temel vurgu, Allah'a iman ve Onun tarafından gönderilen elçi ve mesajların kabulüdür. Bu iman ve kabulün en öncelikli ifade ve göstergesi de, adeta evrensel bir kabul sembolü olan secdedir. Nitekim Yüce Allah, "*Doğrusu Rabbinin katında olanlar, O'na kulluk etmekten büyüklemezler, O'nu tenzih ederler ve yalnız O'na secde ederler.*" (A'râf 7/206) vb. ayetlerde (İnşikâk 84/20-21) inancın tezahürünü secde ile ortaya koymuş ve secde edenleri överek diğerlerini şiddetli bir şekilde yermiştir.

Bu secde, aslında bir anlık değil, sürekli bir kabul veya reddin ifadesidir. Fakat ayetlerin inmeye devam ettiği, her an İslam'a yeni katılımların olduğu ve iki kesim arasında hayati sıcak gelişmelerin yaşandığı bir aşamada böyle bir kabul veya reddi ortaya koymak çok daha fazla önem arz etmektedir. İşte bu canlılığa binaen ve bir de kafirlerin genel inkarlarına yönelik bir tavır olarak Hz. Peygamber ve ashâbı, ilgili ayetler okunduğunda derhal secdeye kapanmış ve böylece tavırlarını açıkça ortaya koymuşlardır. Daha sonra gelenek halini alan bu uygulama belli bir şekle ve düzene sokularak günümüze kadar devam edegelmiştir. Bugün de bilinçli bir şekilde yapıldığında kişinin kendi imanını ortaya koyarak pekiştirmesi açısından oldukça önemli bir sosyal ve psikolojik önemi haizdir.

Kur'ân'daki tilâvet secdeleri, bazıları emir, (Fussilet 41/37; Alak 96/19) bazıları secde eden ve etmeyenleri ayırma, (Ra'd 13/15; Nahl 16/49; Hâcc 22/18) bazıları da secde etmeyenlerin kötü durumu (Furkan 25/60; Neml 27/25) olmak üzere farklı bağlamlarda geçmektedir. Bunlardaki temel espri, bu secdeden sonra okunan şu ayette "*İşittik, itaat ettik. Ey Rabbimiz, affına sığındık! Dönüş sanadır.*" (Bakara 2/285) ve Hz. Peygamber'in yaptığı şu duada "*Allahım! Sana secde ettim, sana teslim oldum ve sana inandım. Sen benim Rabbimsin. Yüzüm kendini yaradanına, kulağımı ve gözünü varedene secde etti. Her şeyi en güzel şekilde yaradan Allah ne kadar yücedir*"⁵⁷ açığa çıkmaktadır.

Bunlardan da anlaşıldığı üzere tilâvet secdesi, sadece şekle dayalı basit bir uygulama olmayıp kişinin imanını ve o iman gereğini kabulünün çok önemli bir göstergesidir. Konumuz açısından önemli olan yanı ise, ilgili ayetler okunduğun-

⁵⁶ Geniş bilgi için bkz. Bilmen, Ö. Nasuhi, *Büyük İslam İlmihali*, s. 197; Karaçam, İsmail, *a.g.e.*, 422-429.

⁵⁷ Ebû Dâvud, Salât 327.

da secdenin söz konusu ayetleri ezbere bilme, sayfa kenarındaki işaretleri görerek hatırlama veya birilerinin hatırlatması sonucunda mekanik bir şartlanmayla değil, bizzat genelde tilâvet secdesinin, özelde de ilgili âyetlerdeki esprinin kavranılarak yapılmasıdır. Bunun için de önce söz konusu ayetlerin anlamının veya en azından muhtevasının bilinmesi, sonra da onların doğru bir şekilde anlaşılacak pratiğe geçirilmesi gerekmektedir. Zira Kur'ân'ın tilâveti, ancak bu şekilde tam olarak eda edilmiş olacak ve yine ondan beklenen gaye ancak bu şekilde gerçekleşebilecektir.

C. TARİHÎ UYGULAMA SÜRECİ BAĞLAMINDA KUR'ÂN OKUMANIN ANLAMINI

Kur'ân okumanın anlamını en iyi ortaya koyacak husus, onun ilk dönemlerdeki okunuş tarzını ortaya koymak olacaktır.

1. HZ. PEYGAMBER'İN SÜNNETİNDE KUR'ÂN OKUMANIN ANLAMINI

Görevi Kur'ân-ı Kerim'i insanlığa tebliğ etmek olan Hz. Peygamber, insanlar içinde en hayırlı olanların Kur'ân'ı öğrenen ve öğretenler olduğunu ifade ederek⁵⁸ Kur'ân okumanın önemine işaret etmiş ve sürekli Kur'ân'la meşgul olan kimseleri '*Allah'ın ehli*' olarak nitelemiştir.⁵⁹

Hız. Peygamber, Kur'ân okuyanların nübüvveti idrak etmiş gibi olacağını ifade ederek onları kendisine vahiy gelmeyen peygambere benzetmiştir.⁶⁰ Peygamberlerin vahiyyle ilgili görevleri, bunları okumak/okutmak, anlamak/anlatmak, açıklamak ve yaşamak/yaşatmak olduğuna göre gerçek anlamda Kur'ân okuma, bu boyutları da içermelidir. Nitekim söz konusu hadisin devamında ifade edilen; Kur'ân okuyan kimseye, her kızanla kızması ve her cahillik yapana uyup onunla cahillik yapmasının yakışmayacağı yönündeki hususlar, bu okuyuşta Kur'ân'ın anlaşılma ve içselleştirilmesiyle ilgili bazı şeylerin de bulunması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Hız. Peygamber; '*Ümmetimin en şereflipleri yani önde gelenleri hamele-i Kur'ân olan hâfızlardır,*' buyurmuştur.⁶¹ Bu dönemde Kur'ân'ı iyi bilen kimselerin, gerçekten başta ilim olmak üzere dini, siyasî, ahlakî, ekonomik vb. birçok yönden toplumun önde gelen kimseleri olduğu görülmektedir. Dolayısıyla hamele-i Kur'ân olmak, Kur'ân'ı sadece yüzünden veya ezbere bilmeyi değil, bunun ötesinde onu doğru anlama, yorumlama ve uygulamayı gerektiren bir husustur.

Hız. Peygamber, en güzel Kur'ân okuma şeklinin dinlenildiğinde Allah'a saygı ve huşû hissi doğuran okuma olduğunu belirtmiştir.⁶² Nitekim o, İbn Mes'ûd kendisine Kur'ân okurken; "*Her ümmetten bir şahit getirdiğimiz ve seni de onlara şahit kıldığımız zaman halleri nice olacak!*" (Nisâ 4/41) ayetine geldiğinde

⁵⁸ el-Buhârî, *Fadâilü'l-Kur'ân* 21; et-Tirmizî, *Fadâilü'l-Kur'ân* 15.

⁵⁹ İbn Mâce, *Mukaddime* 16; ed-Dârimî, *Fadâilü'l-Kur'ân*, II, 429.

⁶⁰ el-Münzir, *et-Tergîb*, II, 352; el-Heysemî, *ez-Zevâid*, VII, 159.

⁶¹ el-Heysemî, *ez-Zevâid*, VII, 161.

⁶² İbn Mâce, *İkâme* 176.

daha fazla dayanamamış ve ‘Yeter!’ diyerek onu durdurmuş, bu esnada gözlerinden yaşların süzüldüğü görülmüştür.⁶³ Burada Hz. Peygamber’i ağlatan İbn Mes’ûd’un sesi değil, ayette dile getirilen inanmayanların Kıyamette içine düşecekleri acıklı durumdur. Zira o, Kur’ân okunurken manayı takip etmekte ve onun üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bunun için de ‘*Onun okuyuşu harf harf yani tane tane idi.*’⁶⁴

Hz. Peygamber, Kur’ân’ı her okuyuşunda onu adeta tekrar yaşamış ve onun hitaplarına anında karşılık vermiştir. Nitekim o, tesbih ayetleri geldiğinde ‘*Sübhânallah*’ veya ‘*Allahu Ekber*’ demiş, dua ve istiğfâr ayetleri geldiğinde dua ve istiğfâr etmiş, ümit ve dilek ayetleri geldiğinde Allah’tan iyi şeyler dilemiş, azap ayetleri geldiğinde Allah’a sığınmıştır.⁶⁵

Hz. Peygamber’in anlamayı esas alan bu okuyuş tarzı, anladıkları üzerinde tefekkür ederek onları içselleştirmeye ve hayatına aksettirmeye dayanan bir okuyuştur. Nitekim o, bir gün kendisine; ‘*Yâ Rasûlallah! Saçlarımızda beyazlıklar belirdi*’ diyen Hz. Ebû Bekir’e; ‘*Saçımı ve sakalımı Hûd, Vâkıa, Mürselât, Nebe’ ve Tekvîr sûreleri ağarttı,*’ diye karşılık vermiştir.⁶⁶ Bu surelerde anlatılan şey, Kıyamet ahvalinin şiddeti, öncekilerin içine düştüğü durum ve kendi ümmetinin karşılaşacağı akıbetidir. Yani onu yaşlandıran husus, bu surelerin gizemli yapısı veya lafızları değil, içeriğidir.

Hz. Peygamber, Kur’ân okunan bağlama da dikkat etmiştir. Nitekim o, gece yatağına geldiğinde yatmadan önce İhlâs, Felak ve Nâs surelerini okumuş ve bunun gerekçesini de belirtmiştir: ‘*Yatacağın zaman Kâfirûn suresini oku; zira bu sure şirkten kurtuluş vesilesidir,*’ buyurmuştur.⁶⁷ Dolayısıyla söz konusu sureleri bilinçli bir şekilde okuyarak uyuyan kimse, uykuda geçireceği saatler ve rüya aleminde yaşayacağı tecrübeler açısından kendisini Allah’ın razı olacağı doğrultuda bilinçli bir şekilde yönlendirmiş olmaktadır.

En hayırlı amelin az da olsa devamlı olan amel olduğunu belirten⁶⁸ Hz. Peygamber, Kur’ân okuma konusunda da itidalli bir yaklaşım benimseyerek; ‘*En hayırlı amel hatimden sonra tekrar hatme başlamaktır*’⁶⁹ buyurmuştur. Rivayetlere göre o, üç günden kısa sürede hatim indirmeyi de menetmiş ve buna gerekçe olarak Kur’ân’ı üç günden önce hatmeden kimsenin onu anlamamış olacağını söylemiştir.⁷⁰

⁶³ el-Buhârî, Fadâilü’l-Kur’ân 33, 35; El-Müslim, Müsâfirûn 247-248.

⁶⁴ et-Tirmizî, Fadâilü’l-Kur’ân 23; Ebû Dâvud, Salât 349; en-Nesâî, İftitah 83.

⁶⁵ el-Gazzâlî, *İhyâu Ulûmi’d-Dîn*, I, 363.

⁶⁶ es-San’ânî, *el-Musannef*, III, 368.

⁶⁷ el-Buhârî, Fadâilü’l-Kur’ân 14; Tıb 39.

⁶⁸ el-Buhârî, Rikâk 18.

⁶⁹ Ali Nâsîf, *et-Tâc*, IV, 6-7.

⁷⁰ Ebû Dâvud, Salât 321.

Aynı şekilde Hz. Peygamber, gürültülü ortamlarda, yolculuk esnasında veya uykusuz bir şekilde Kur'ân okunmasını hoş karşılamamıştır.⁷¹ Çünkü bu gibi durumlarda, okunan Kur'ân'ı dinlemek ve anlamak mümkün değildir.

Hz. Peygamber nazarında Kur'ân'ı hakkıyla okumak, onda verilen mesajların benimsenerek tatbikâta konmasını da gerektirmektedir: 'Kur'ân'ı öğrenin ve okuyun. Biliniz ki Kur'ân'ı öğrenip okuyan ve onun gereklerini yerine getiren kimse içi misk dolu olup güzel kokusu her yere yayılan kaba benzer. Kur'ân'ı bildiği halde okumayan ve onunla amel etmeyen de ağzı sicimle boğulmuş kaba benzer.'⁷² O, bu açıdan insanlar arasında şöyle bir tasnif yapmıştır: 'Kur'ân okuyup gereğini yerine getiren halis mümin, tadı ve kokusu güzel turunç meyvesi gibidir. Kur'ân okumayan fakat gereğiyle amel eden mümin de tadı güzel, fakat kokusu olmayan hurmaya benzer. Kur'ân okuyup gereğince amel etmeyen münafık, kokusu güzel fakat tadı acı fesleğen gibidir. Kur'ân okumayan münafık ise, tadı da kokusu da acı ve kötü olan Ebû Cehil karpuzu gibidir.'⁷³

Hz. Peygamber, Kur'ân'ı bunların dışında bir gaye ile okumayı şiddetle eleştirmiş ve bu konuda ümmetini uyarmıştır: '*Kur'ân hususunda gösteriş yapmak, onunla çalın satmak küfürdür.*'⁷⁴ Hatta o, münafıkların daha ziyade Kur'ân hafızları arasına sızabileceğini belirtmiş,⁷⁵ okuduğu Kur'ân'ı anlamayan kimselerin ortaya çıkarabilecekleri problemleri şu şekilde ifade etmiştir: '*Sizin içinizden öyle tipler türeyecektir ki, siz onların namazları yanında kendi namazlarınızı, oruçları yanında kendi oruçlarınızı, iyi işleri ve hayırları yanında kendi salih amellerinizi küçük göreceksiniz. Onlar, Kur'ân da okuyacaklar, fakat Kur'ân'ın feyz ve bereketi hançerelerini geçmeyecektir. Onlar, okun avı delip çıktığı gibi dinden çıkacaklar...*'⁷⁶

Hz. Peygamber'in belirttiğine göre, Kur'ân'ı gereği gibi okuyup ezberlemeyenlerin sonuçta ulaşacakları kaçınılmaz akıbet bellidir: '*Kıyâmet günü bir adam getirilir; Kur'ân bunun karşısına bir insan kılığında çıkar. Getirilen bu adam, Kur'ân'ın farzlarını ihmal etmiş, sınırlarını çiğnemiş, yap dediklerini yapmamış, yapma dediklerini yapmış biridir. Kur'ân bu kişiyi Allah'a şöyle şikâyet eder: Yâ Rab! Benim ayetlerimi ne kötü biri ezberledi! Sınırlarımı çiğnedi, farzlarımı yapmadı, bana uymayı terk etti, günah saydığım şeyleri işledi. Kur'ân ortaya deliller koyarak davasını sürdürür. Bunun üzerine; 'Al bu adamı, ne haliniz varsa görün, denir. Onu elinden yakalar ve yüzüstü cehenneme atıncaya kadar peşini bırakmaz.'*'⁷⁷

⁷¹ en-Nevevî, *et-Tibyân*, s. 38-39.

⁷² Abdurrezzâk, *el-Musannef*, III, 376; Et-Tirmizî, *Fadâilü'l-Kur'ân* 2.

⁷³ el-Buhârî, *Fadâilü'l-Kur'ân*, 26; el-Müslim, *Müsâfirûn* 243.

⁷⁴ Tefsîru İbn Kesîr Zeyli, VII, 516.

⁷⁵ ez-Zebîdî, *Tecrîdi Sarîh*, XI, 283-286; IX, 297-301.

⁷⁶ el-Buhârî, *Fadâilü'l-Kur'ân* 36; el-Müslim, *Zekât* 142-153.

⁷⁷ el-Heysemî, *ez-Zevâid*, VII, 160-161; İbn Hacer, *el-Metâlib*, III, 290-291.

Tüm bu hususlardan anlaşılacağı üzere Hz. Peygamber'in Kur'ân okuma anlayışı, salt lafza dayalı şekilci bir okuma değil, bilakis beraberinde iyi anlama, doğru yorumlama ve güzel uygulamayı da gerektiren bir bütünlük arz etmektedir.

2. SAHÂBENİN UYGULAMASINDA KUR'ÂN OKUMANIN ANLAMI

Sahâbe, daha ilk günden Kur'ân vahyinin önemini idrak etmiş ve gecesini gündüzünü onunla meşguliyyete adanmıştır. Bu husus, bir yandan onlara İslam'ı ana kaynağında öğrenme ve yaşama imkanı sağlarken diğer yandan da henüz bir Kitap olarak tedvin edilmemiş olan Kur'ân'ın tespiti ve muhafazası açısından büyük önem arz etmiştir.

Kaynaklara baktığımızda onların, vakitlerini büyük ölçüde Kur'ân okumakla, onu anlamaya çalışmakla ve buyruklarını yerine getirmekle geçirdikleri anlaşılmaktadır. Çünkü onlara göre, Kur'ân okumak ve ezberlemek en büyük ibadettir. Bu nedenle geceleri özellikle sabaha yakın vakitlerde sahâbe evlerinin önünden geçen kimseler, içeriden arı uğultusuna benzer bir tarzda tilâvet sesleri işitirlerdi. Ayrıca Kur'ân'a olan vukûfiyet ve ondan yapılan ezber miktarı, sahâbenin kendi arasında önemli bir üstünlük vesilesi sayılmıştır.⁷⁸

Sahâbe, Kur'ân'ı öğrenme konusunda kendisine Hz. Peygamber'i örnek almıştır. Nitekim Kur'ân tilâveti esnasında Hz. Peygamber gibi onlar da çoğu zaman ağlamışlardır. Bu konuda Hz. Ömer'in namaz kıldığı esnada zaman zaman ağladığı ve onun sesinin bazen en arka saflardan bile duyulduğu rivayet edilmektedir. Aynı şekilde İbn Abbas'ın da Kur'ân okurken ağlaması nedeniyle gözlerinin önünde izler ortaya çıktığı belirtilmektedir.⁷⁹

Sahâbenin Kur'ân öğrenme ve okuma yöntemi, büyük ölçüde onu anlama ve uygulamaya dayanmaktadır: 'Biz, Kur'ân'dan on âyet öğrenince, bunlardaki helâl, haram, emir ve yasakları iyice öğrenip hazmetmeden sonraki on ayete geçmezdik.'⁸⁰ Bu, münferid bir tutum olmayıp sahâbenin Kur'ân karşısındaki genel tavrını yansıtmaktadır. Nitekim Abdullah b. Ömer'in Bakara suresini öğrenmek için sekiz yıl çaba sarfetmesi, Hz. Ömer'in ise, aynı sureyi on iki yılda öğrenebilmiş olması ve bitiminde şükür için kurban kesmesi bunu göstermektedir.⁸¹

Kur'ân'ı okuma konusunda ideal bir yöntem benimseyen sahâbe, bu konuda aceleci bir tavır içinde olmamıştır. Nitekim Abdullah b. Mesud, Zeyd b. Sabit ve Übeyy b. Ka'b gibi sahâbiler, Hz. Peygamber'in yedi veya üç günden önce hatim yapılmaması yönündeki tavsiyelerini dikkate alarak hatim indirme konusunda bir haftalık süreyi normal görmüş ve üç günden önce hatim indirmeyi mekruh saymışlardır.⁸²

⁷⁸ ez-Zerkânî, *Menâhil*, I, 242.

⁷⁹ Aydemir, Abdullah, *Kur'ân'ın Faziletleri*, s. 85-86.

⁸⁰ Abdurrezzâk, *el-Musannef*, III, 380.

⁸¹ et-Taberî, *el-Câmiu'l-Beyân*, I, 35-36.

⁸² ez-Zerkeşî, *el-Burhân*, I, 471.

Sahâbe, Kur'ân okumada nicelik yönüne değil, bilakis nitelik yönüne önem vermiştir. Nitekim İbn Abbas, bu konuda; 'Ağır ağır ve anlamını düşünerek yalnız bir sure okumayı, Kur'ân'ın tamamını okumaktan daha çok seviyorum,' demiştir. Aynı şekilde Hz. Ali de; 'Kendisinde idrak ve anlayış bulunmayan ibadette hayır olmadığı gibi, düşünmeksizin yapılan kırâatte de hayır yoktur,' buyurmuştur.⁸³

Sahabenin bu tavrının altında yatan sebep, onların Kur'ân'ın indiriliş gayesini gerçekleştirme yani onu tam olarak pratik alana taşıma gayretleridir. Nitekim bir rivayette; Hz. Ömer, "Kim fenalık yaparsa cezasını görür, kendisine Allah'tan başka ne dost ve ne de yardımcı bulur." ayeti (Nisa 4/123) indiğinde kendilerinin yemeden içmeden kesildiklerini, daha sonra "Kim kötülük işler veya kendine yazık eder de sonra Allah'tan bağışlanma dilerse, Allah'ı mağfiret ve merhamet sahibi olarak bulur." ayetinin (Nisa 4/110) inmesiyle rahatladıklarını ifade etmiştir.⁸⁴

Sonuç olarak sahabe, Kur'ân okumanın basit bir eylem olmayıp çok önemli bir misyonu yüklenmek olduğunun farkındadır. Nitekim Amr b. el-Âs; 'Kur'ân okuyan kimse, nübüvveti koltuklamış sayılır. Sadece kendisine vahiy gelmemektedir,'⁸⁵ diyerek Kur'ân okumanın peygamberin varisi olmayı ifade ettiğini söylemiştir. Bunun gerçekleşebilmesi ise, ancak okunan Kur'ân'ın doğru bir şekilde anlaşılması, yorumlanması ve uygulanmasıyla olabilecek bir şeydir.

3. SELEF UYGULAMASINDA KUR'ÂN OKUMANIN ANLAMI

Sahâbeden sonra gelen İslam alimleri de, üslendikleri misyonun mesuliyetini iyi kavrayarak ilgi ve gayretlerinin çoğunu Kur'ân üzerinde yoğunlaştırmışlardır. Onların Kur'ân'a yaklaşımları da, içerik ve anlam ağırlıklı olmuştur.

Selef alimlerinin Kur'ân okuma anlayışını tam olarak ortaya koyması itibarıyla İbn Kayyim el-Cevziyye'nin şu sözleri, oldukça anlamlıdır: 'Kur'ân okumaktan maksat, onu anlamak, düşünmek, muhteviyatını öğrenmeye çalışmak ve gereğince amel etmektir. Kur'ân'ın okunması ve ezberlenmesi, manasını anlamaya bir vesiledir... Kur'ân'ı anlamak ve üzerinde düşünmek imanı olgunlaştırır. Manasını anlamadan ve düşünmeden yapılan okuyuş ise, müminin de günahkârın da yapabileceği bir şeydir...'⁸⁶

Aynı şekilde Mekkî b. Ebî Tâlib de, Kur'ân okumaktan maksadın onu anlamak ve onunla amel etmek olduğunu belirterek Kur'ân'ı anlamadan okuyan kimseleri; 'Anlamını bilmediği şeyle nasıl amel edecek?' diyerek yadırgamıştır.⁸⁷

Bu konuda benzer görüşleri benimseyen İmam Gazzâlî, ideal anlamda bir Kur'ân okuyuşunda dil, akıl ve gönül üçlüsünün işbirliği içinde olması gerektiğini belirtir. Ona göre bu üçlüden dilin görevi, harfleri ağır ağır ve doğru telaffuz etmek; aklın görevi, manayı düşünüp anlamak; gönlün görevi ise, Kur'ân'ın mana-

⁸³ Aydemir, Abdullah, a.g.e., s. 54.

⁸⁴ es-Suyûtî, *el-İtkân*, II, 454.

⁸⁵ el-Gazzâlî, *İhyâ*, I, 357.

⁸⁶ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-Meâd*, I, 88.

⁸⁷ Karaçam, İsmail, *Kur'ân-ı Kerîm'in Fazîletleri*, s. 114-115.

sından gereken dersleri almaktır. Diğer bir ifade ile ağız okuyacak, akıl tercüme edip anlaşılır hale getirecek, gönül de kişinin o manalar istikametine yönelmesini sağlamış olacaktır.⁸⁸

Bu görüşlerin neticesinde selef alimleri, Kur'ân'ın manasını anlamaya imkan verecek şekilde tertîl yani ağır ağır okumanın sünnet, manasını düşünmeden okumanın ise, mekruh olduğunu söylemişlerdir.⁸⁹

Selef alimleri, bu anlayışlarına uygun olarak Kur'ân ehli olmayı da Kur'ân'ı sadece yüzünden veya ezbere okumakla sınırlı görmez. Onlara göre Kur'ân ehli olmak, bunların yanı sıra Kur'ân'ı anlamayı, içeriğini bilmeyi ve bildiklerini yaşamlarına tatbik etmeyi de içermektedir.

Bu konuda bazı selef alimleri, şunu söylemişlerdir: 'Bazı kimseler Kur'ân okumaya başladığında melekler bitirinceye kadar onlara rahmet okur. Buna mukabil bazı kimseler Kur'ân okumaya başladığında melekler bitirinceye kadar onlara lanet eder.' Kendilerine niçin böyle olduğu sorulduğunda; 'Helalini helal ve haramını haram tanırlarsa melekler onlara rahmet okur; böyle olmaz yani helalini helal ve haramını haram tanımazlarsa melekler onlara lanet ederler,' diye cevap vermişlerdir.⁹⁰

Bu görüşlerin ışığında selef alimleri, Kur'ân'ı anlayarak okumaya büyük özen göstermiş ve bu anlamayı derinleştirerek içselleştirmek amacıyla bazen belli ayet ve sureler üzerinde uzun süre tefekkür etmişlerdir. Nitekim Saîd b. Cübeyr, bir gece namazında "Ey günahkârlar! Bugün siz, bir tarafa ayrılın." (Yâsîn 36/59) ayetini okuyarak sabahlamıştır. Seleften bir başka zât, manasını tam olarak anlayabilmek için altı ayını Hûd suresini okumakla geçirdiğini belirtmiştir. Bir başkası ise, kendisinin düzenli olarak takip ettiği haftalık, aylık ve yıllık hatimleri olduğunu, fakat başladığı başka bir hatmi otuz senedir hala bitiremediğini ifade etmiştir.⁹¹

D. BAZI KUR'ÂN İLİMLERİ BAĞLAMINDA KUR'ÂN OKUMANIN ANLAMAMI

1. FADÂİLÜ'L-KUR'ÂN BAĞLAMINDA KUR'ÂN OKUMANIN ANLAMAMI

a) Efdaliyyet Meselesi Ve Kur'ân Okumanın Anlamı:

Kur'ân'ın bir kısmının diğer kısmından üstün olması meselesi İslam alimleri arasında usûl açısından tartışılmış önemli bir konudur. Onlardan bazıları, Kur'ân'ın tamamının Allah kelamı olması hasebiyle Kur'ân ayet ve sureleri arasında bir fazilet farkının olmadığı görüşündedir. Çünkü İmam Mâlik'e göre, Kur'ân'ın bir kısmının üstün olması diğerinin üstün olmadığı vehmini uyandırır.

⁸⁸ el-Gazzâlî, *İhyâ*, I, 366-372.

⁸⁹ ez-Zerkeşî, *el-Burhân*, I, 455.

⁹⁰ el-Gazzâlî, *İhyâ*, I, 359.

⁹¹ el-Gazzâlî, *İhyâ*, I, 368.

Bu nedenle o, bir sureyi üst üste birkaç defa okumayı veya devamlı aynı sureleri okumayı mekruh görmüştür. İbn Hibban da, bazı rivayetlere dayanarak Kur'ân okumanın Tevrat ve İncil okumaktan daha üstün olmakla birlikte, Kur'ân'ın kendi içinde birbirine üstün olmasının sadece sevap yönünden mümkün olabileceğini belirtmiştir.

Diğer bir takım alimler ise, bazı sûre ve ayetlerin faziletini bildiren hadislerin zahirî manalarına bakarak onların birbirlerine olan üstünlüğünü kabul etmişlerdir. Bu konuda İmam Gazzâlî'nin şu ifadeleri, konumuz açısından oldukça önemlidir: *'Şayet basîret nurun, sana Âyetü'l-Kürsî (Bakara 2/265) ile müdâylene ayeti (Bakara 2(282), İhlâs suresi ile Tebbet suresi arasındaki farkı gösteremiyorsa ve taklide saplanan nefsin de seni bu farka inanmaya sevkemiyorsa o zaman bari peygamberlik sahibi olan Hz. Peygamber'in sözlerine uy...'*⁹²

Esasen her iki kesim de, bu konudaki ihtilafın dayandığı hassas noktanın farkındadır. Bu nedenle yaptıkları izahları, bu iki bakış açısını uzlaştıracak şekilde ortaya koymaya çalışmışlardır. Nitekim ilk görüşü benimseyen el-Huveyyî, bazı rivayetlerde geçen İhlâs suresine ait üstünlüğün tevhidi en belîğ bir şekilde ortaya koyması yönünden olup aynı şekilde Tebbet suresinin de hüsrarla sonuçlanan bir beddua olması açısından son derece belîğ olduğunu, dolayısıyla bu iki sure arasında bir karşılaştırma yapmanın doğru olmayacağını ifade etmiştir.

İkinci görüşü benimseyenler de, rivayetlerde ayet ve sureler için ifade edilen bu üstünlüğü onların Allah kelamı olması açısından değil, bilakis daha ziyade içerikleri açısından ele almışlardır. Nitekim İzzeddin b. Abdusselam; *'Allah hakkında Allah'ın sözü bir başkası hakkında Allah'ın sözünden daha faziletlidir, dolayısıyla İhlâs suresi bu yönüyle Tebbet suresinden daha faziletlidir,'* demiştir. Onların bu konuda ortaya koydukları üstünlük gerekçeleri, şunlardır:

- a) İçerik olarak Allah'ın varlığından, birliğinden, sıfatlarından ve isimlerinden bahsedilmesi,
- b) Mana itibarıyla okuyucunun düşünce, uygulama ve tutum yönüyle büyük ölçüde etkilenmesi,
- c) Emir, nehiy, va'd ve va'îd gibi uygulama yönünün bulunması,
- d) Âyetü'l-Kürsî, İhlâs ve Muavvizeteyn gibi korku vb. durumlarda acilen bir fayda beklenilerek ibadet maksadıyla okunabilmesi.⁹³

Tüm bu gerekçelerde, bazı ayet ve surelerin diğerlerine üstünlüğü tamamen onların içeriği, dolayısıyla da onları anlamaya ilgili bir husustur. Dolayısıyla meseleye bu açıdan bakıldığında, Kur'ân okumanın onu anlamayı da içerdiği anlaşılmaktadır. Zira gerek bir ayet veya surede Allah'tan bahsedildiğini anlayarak bundan büyük ölçüde etkilenmek, gerek emir veya nehir yoluyla bizden istenilenleri pratiğe geçirmek, gerekse okuduğumuz ayet veya surelerden bir medet ummak onlarda ne anlatıldığını bilmeye bağlı bir husustur.

⁹² es-Suyûtî, *el-İtkân*, II, 439.

⁹³ A.g.e., II, 408- 409.

b) Kur'ân'ın Tamamının Faziletine Ait Rivayetlerde Kur'ân Okumanın Anlamı:

Kur'ân'ın tamamının faziletiyle ilgili çok sayıda âyet mevcuttur:

"Bu, doğruluğu şüphe götürmeyen ve Allah'a karşı gelmekten sakınanlara yol gösteren Kitap'dır." (Bakara 2/2)

"Biz de Kur'ân'dan müminler için bir şifa ve bir rahmet olan ayetleri peyderpey indiririz." (İsrâ 17/82)

"Bu Kur'ân, hakla batılı ayırt eden bir sözdür." (Târık 86/13)

Bu ve benzeri ayetlerde dile getirilen Kur'ân'ın hidayet, şifa, rahmet, hakla batılı ayıran ilahi mesaj, öğüt, vb. kaynağı olması onun gönderiliş gayesini ortaya koyan ifadelerdir. Tüm bunların gerçekleşebilmesi, onun doğru bir şekilde anlaşılmasıyla mümkün olacaktır. Dolayısıyla Kur'ân'ın faziletleri meselesi ve bununla ilgili olarak nakledilen şu gibi rivayetler, doğrudan Kur'ân'ın anlaşılmasıyla ilgilidir:

*"Allah kelâmı Kur'ân'ın diğer sözlere üstünlüğü, Allah'ın yaratıklarına üstünlüğü gibidir."*⁹⁴

*"Ey insanlar! Size bir şey bıraktım ki, ona sıkı sarılırsanız sapıklığa düşmezsiniz; Allah kitabı Kur'ân."*⁹⁵

Nitekim bu durumu, Hz. Ali'nin Hz. Peygamber'den rivayet ettiği şu hadis-i şerif açıkça ortaya koymaktadır: "Dikkatli olun! İleride bir fitne çıkacaktır... Ondan kurtuluşun yolu, Allah'ın kitabıdır; Onda sizden önce gelip geçenlerin ve sizden sonra geleceklerin haberleri ve aranızda doğacak şeylerin hükümleri vardır. O, hak ile batılı birbirinden ayıran ciddi bir kitaptır; saçma sapan bir söz değildir. Allah, onu zalimlik ve cebbarlığından ötürü terk edip bir kenara atanı mahveder. Onun dışında doğru yol arayanları Allah sapıklığa mahkûm eder. O, Allah'ın sağlam ve kopmaz ipidir. O, hikmetli bir zikir ve doğru yoldur. Sapık ve maksatlı kimseler, onu bozamaz. Onu okuyan diller zorluk çekmez. Alimler ona doyamaz..."⁹⁶

Kur'ân hakkında ifade edilen bu faziletler, doğrudan onun anlam boyutuyla ilgilidir. Bu ise, ancak Kur'ân iyi bir şekilde okunduğunda açığa çıkacaktır. Bu nedenle Hz. Peygamber; *'Aranızda en hayırlı kişi, Kur'ân'ı öğrenen ve öğretenidir,'*⁹⁷ buyurmuş, bu hadise dayanarak Süfyân es-Sevrî, kendisine sorulan; *'Kur'ân okuyan mı, yoksa Allah yolunda savaşan kimse mi daha makbuldür?'* sorusuna; *'Kur'ân okuyan,'* diye cevap vermiştir.⁹⁸

Hz. Peygambere ait bu hitapların muhataplarının öncelikle ana dilleri Arapça olan ashâb-ı kirâm olduğu göz önüne alındığında, bu okuyuşların Kur'ân'ı

⁹⁴ ed-Dârimî, II, 441; et-Tirmizî, Sevâbü'l-Kur'ân, 25.

⁹⁵ Ebû Dâvud, Menâsik 57; İbn Mâce, Menâsik 84.

⁹⁶ et-Tirmizî, Fadâilü'l-Kur'ân 14; ed-Dârimî, II, 435.

⁹⁷ el-Buhârî, Fadâilü'l-Kur'ân 21; et-Tirmizî, Fadâilü'l-Kur'ân, 15.

⁹⁸ en-Nevevî, et-Tibyân, s. 10.

sadece lafzından seslendirmeyi değil, bunun ötesinde lafzı, manası ve anlaşılma tarzıyla bir bütünlüğü ifade ettiği anlaşılacaktır.

c) Bazı Surelerin Faziletine Ait Rivayetlerde Kur'ân Okumanın Anlamı:

Belli surelerin faziletiyle ilgili de, çok sayıda hadis-i şerif mevcuttur:

"*Rabbim bana es-Sebu't-Tivâl/yedi uzun sureyi Tevrat yerine verdi...*"⁹⁹

"*Bana, Miân/yüz ayet içeren sureler, Zebur yerine verildi.*"¹⁰⁰

"*İncil yerine bana Mesânî adıyla bilinen sureler verildi...*"¹⁰¹

"*...Tâhâ sûresi ve Tavâsîn bana Mûsâ'nın elvâhından verildi...*"¹⁰²

Hz. Peygamber'in söz konusu sure gruplarını daha önce inen kutsal kitaplarla karşılaştırması dikkat çekicidir. Nitekim bunların dilleri farklı olsa da, muhteva ve misyon itibarıyla birbirleriyle aynı veya benzer olduğu anlaşılmaktadır. O halde bu vahiylerin gönderiliş gayesi, onların mana ve mesajlarının insanlığa ulaştırılmasıdır. Bu ise, onların manasıyla ilgili olup ancak onların anlaşılmasıyla mümkün olabilecek bir husustur.

Hz. Peygamber'den bazı surelerin faziletiyle ilgili olarak nakledilen hadis-i şerifler, çok açık bir şekilde Kur'ân okumanın onu anlamayı da içerdiğini ortaya koymaktadır. Nitekim o, Tekvîr, İnfîtâr ve İnşikâk sureleri hakkında şöyle buyurmuştur: "*Kim kıyamet gününü sanki gözleriyle görüyormuş gibi seyretmek isterse Tekvîr, İnfîtâr ve İnşikâk surelerini okusun.*"¹⁰³ Çünkü bu surelerde çok canlı bir şekilde kıyamet sahneleri tasvir edilmektedir.

Hz. Peygamber'in okunmasını en çok tavsiye ettiği sureler arasında Felak ve Nas sureleri de yer almakta, çoğu zaman bunlara İhlâs suresi de eklenmektedir. Bu tavsiyelerin ilgili olduğu bağlamlara baktığımızda bunların; felaket anları, uyku öncesi, cinlerle karşılaşma gibi kötü durumlar olduğu görülmektedir. Surelerin içeriğine baktığımızda bunun nedeni çok açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Zira surelerin temel vurgusu, her türlü kötülükten Allah'a sığınmadır.

Fazileti hakkında en fazla rivayet olan surelerden biri de, Fâtihâ suresidir. Hz. Peygamber, onu şu gibi vasıflarla nitelemiştir: Kur'ân'daki en büyük, en hayırlı ve en faziletli sure, Fâtihatü'l-Kitâb, Ümmü'l-Kur'ân, es-Sebu'l-Mesânî. Fâtihâ'nın fazilet gerekçesi esasen bu nitelemelerde gizlidir. Zira Fâtihatü'l-Kitâb ifadesi, Kur'ân'ın girişi, önsözü anlamındadır. Aynı şekilde Kitabın anası manasına gelen Ümmü'l-Kitâb ifadesi de, onun Yüce Kur'ân'ın özü mahiyetinde olduğunu ifade etmektedir. Nitekim bu konuda Hasan el-Basrî; '*Allah bütün semavi kitapların ilmini Kur'ân'da, Kur'ân'daki ilimleri de Fâtihâ suresinde toplamıştır,*' der.¹⁰⁴

Benzer durum, Yâsîn, Rahman, Mülk, Tekâsür, Asr, Kafirun vb. sureler için de geçerlidir.¹⁰⁵

⁹⁹ Ahmed b. Hanbel, IV, 107.

¹⁰⁰ Aynı yer.

¹⁰¹ Aynı yer.

¹⁰² İbn Hacer, *el-Metâlib*, III, 283.

¹⁰³ et-Tirmizî, Tefsîr 81; Ahmed b. Hanbel, II, 27, 36.

¹⁰⁴ es-Suyûtî, *el-İtkân*, II, 443.

¹⁰⁵ A.g.e., II, 445-446.

Bazı surelerin fazileti ise, Kur'ân'la yapılan orantısal bir kıyaslamayla ortaya konmuştur. Nitekim Zilzâl suresinin Kur'ân'ın yarısına, Kâfirûn suresinin dörtte birine, İhlâs suresinin üçte birine, Âdiyât suresinin yarısına, Nasr suresinin dörtte birine denk olduğu ifade edilmiştir.¹⁰⁶ Tüm bu oranlar acaba ne ifade etmektedir? Bunlar, az önce de belirttiğimiz üzere bu surelerin Kur'ân'ın muhtevasını oluşturan iman, amel, ahlak gibi belli başlı alanların bazılarını içerdiğini ifade etmektedir. Örneğin; İhlâs suresi, çok veciz bir şekilde İslam'ın tevhid merkezli inanç yapısını anlattığı için Kur'ân'ın üçte biri olarak telakki edilmiştir. Dolayısıyla bu sureleri hakkıyla okuyup haklarında nakledilen faziletlerin gerçekleşmesini sağlamak öncelikle onları anlayarak okumayı gerekli kılmaktadır.

d) Bazı Âyetlerin Faziletine Ait Rivayetlerde Kur'ân Okumanın Anlamı:

Fazâilü'l-Kur'ân'la ilgili rivayetler, bazı surelerden sonra çeşitli surelerde yer alan belli ayetler veya ayet grupları hakkında yoğunlaşmaktadır.

Bu ayetleri incelediğimizde söz konusu faziletin yine bu ayetlerin içeriğiyle ilgili olduğunu görmekteyiz. Örneğin; *"İlâhınız bir tek Allah'tır. O'ndan başka ilâh yoktur. O, rahmândır, rahîmdir."* (Bakara 2/163) *"Hayy ve kayyûm olan Allah'tan başka ilâh yoktur."* (Âl-i İmran 3/1-2) ve *"Bütün yüzler (insanlar), diri ve her şeye hakim olan Allah için eğilip boyun büküştür."* (Tâhâ 20/111) ayetleri hakkında zikredilen faziletlerin işaret ettiği ortak husus, bu ayetlerde Allah'ın İsm-i A'zam'ının geçmesidir.

Nitekim aynı gerekçe, Âyetü'l-Kürsî (Bakara 2/265) ve baş kısmına atfen Lev enzelnâ olarak bilinen ayetlerin (Haşr 59/22-24) fazileti bağlamında da zikredilmiştir. Zira tüm bu ayetlerde, bir yandan İsm-i A'zam yer alırken diğer yandan da konu tamamen tevhid inancı bağlamında Allah'ın isimleri, sıfatları ve diğer temel özellikleridir. Dolayısıyla bu ayetleri okumak, Yüce Allah'ı en güzel şekilde zikretmek ve İslam inancını ikrar etmektedir. Bunun tam olarak gerçekleşebilmesi için ise, okunan bu ayetlerin anlaşılması gerekmektedir.

Bu ayetlerin fazileti, sadece Hz. Peygamber'den gelen rivayetlerle değil, bilakis dirayetle de bilinebilmektedir. Nitekim Hz. Peygamber, Übeyy b. Ka'b'a Kur'ân'daki en faziletli ayetin hangisi olduğunu sormuş, ondan aldığı Âyetü'l-Kürsî cevabı üzerine; *'İlim sana hayırlı olsun!'* diyerek onu tebrik etmiştir.¹⁰⁷ Yine rivayetlere göre; Âyetü'l-Kürsî'nin faziletli bir ayet olduğunu iblis bile bilmektedir.¹⁰⁸ Çünkü bu ayetin fazileti, onu anlayabilen herkes tarafından anlaşılabilir tarzda manayla ilgili bir husustur.

Benzer durum, Bakara suresinin son iki ayeti için de geçerlidir.

Bir başka rivayette Hz. Peygamber, Kur'ân'da kendisine en sevimli gelen ayetin *"Allah, kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz; bundan başkasını, (günahları) dilediği kimse için bağışlar. Allah'a ortak koşan kimse büyük bir günah (ile) iftira*

¹⁰⁶ A.g.e., II, 446-447.

¹⁰⁷ el-Müslim, Müsâfirûn 258; Ebû Dâvud, Salât 346; Ahmed b. Hanbel, III, 313.

¹⁰⁸ el-Buhârî, Fadâilü'l-Kur'ân 10; et-Tirmizî, Fadâilü'l-Kur'ân 2.

etmiş olur." (Nisa 4/48) ayeti olduğunu söylemiştir ki,¹⁰⁹ bunun nedeni gayet açıktır. Çünkü insanoğlunun en büyük zaafı, Allah yanında başka ilahlar edinerek Allah'a şirk koşmasıdır. Bu ayeti okumak ona bu hususu hatırlatacak ve o da kendinde şirki andıran hususlara dikkat ederek bu kötü hastalığa düşmekten kendisini kurtaracaktır. Bu ise, doğal olarak okunan bu ayetin manasının anlaşılmasıyla mümkün olacaktır.

e) Belli Yönlerden En Üstün Olan Ayetler Bağlamında Kur'ân Okumanın Anlamı:

İbn Mesud'dan nakledilen bir rivayete göre Hz. Peygamber, şöyle buyurmuştur: 'Kur'ân'da en değerli ayet Âyetü'l-Kürsî, adaleti en güzel ifade eden ayet, "Allah şüphesiz adaleti, iyilik yapmayı, yakınlarla bakmayı emreder; hayasızlığı, fenalığı ve haddi aşmayı yasak eder. Tutasınız diye size öğüt verir" âyeti (Nahl 16/90); korkuyu en güzel ifade eden ayet, "Kim zerre kadar iyilik yapmışsa onu görür. Kim de zerre kadar kötülük yapmışsa onu görür." âyeti, (Zilzâl 7-8) en çok ümit veren ayet de; "De ki: «Ey kendilerine kötülük edip aşırı giden kullarım! Allah'ın rahmetinden umudunuzu kesmeyin. Doğrusu Allah (dilerse) günahların hepsini bağışlar. Çünkü O, bağışlayandır, merhametlidir.»" âyetidir. (Zümer 39/53)¹¹⁰

Bu konuda başta sahabe olmak üzere pek çok alim, kendi görüşüne dayalı tercihlerde bulunmuştur. Öyle ki Kur'ân'da insanlara en çok ümit veren ayet olarak az önceki hadiste zikredilenden başka ayetler de ileri sürülebilmektedir.¹¹¹

Bunun ötesinde tek bir ayetle ilgili farklı yönlerden değerlendirmeler de yapılmıştır. Nitekim az önce adaleti en güzel ifade eden ayet olarak ifade edilen "Allah şüphesiz adaleti, iyilik yapmayı, yakınlarla bakmayı emreder; hayasızlığı, fenalığı ve haddi aşmayı yasak eder. Tutasınız diye size öğüt verir." (Nahl 16/90) âyetini İbn Mesud, Kur'ân'ın hayrı ve şerri ifade eden en geniş manalı ayeti olarak da değerlendirmiştir.¹¹² Çünkü tüm bu değerlendirmeler ayetlerin manasıyla ilgili olup alimler, ayetlerde gördükleri bu farklı mana yönlerini dikkate alarak değişik değerlendirmelerde bulunabilmiştir. O halde bu ayetlerin içerdiği bu zengin anlam boyutunu görüp bilebilmek için onları anlamak gerekmektedir. Dolayısıyla ilgili rivayetler ışığında bu ayetleri hakkını vererek okumak, onları anlayarak okumayı ifade etmektedir.

2. HAVÂSSU'L-KUR'ÂN BAĞLAMINDA KUR'ÂN OKUMANIN ANLAMLARI

Havâssu'l-Kur'ân, "Kuran'dan inananlara rahmet ve şifa olan şeyler indiriyoruz. O, zalimlerin ise sadece kaybını artırır." (İsrâ 17/82) mealindeki ayetlerle Hz. Peygamber'e isnad edilen bazı rivayetlerin esas alınması sonucu Kur'ân'dan bazı ayet ve surelerin insanların maddi-manevi dertlerine deva olduğu fikrine dayanan bir Kur'ân ilmidir. Bu konuda sahabeden nakledilen çok sayıda haber de mevcut-

¹⁰⁹ es-Suyûtî, *el-İtkân*, II, 418.

¹¹⁰ es-Suyûtî, *el-İtkân*, II, 451.

¹¹¹ Bakara 2/260; 282; Nisa 4/48; Tevbe 9/102; Ra'd 13/6; İsrâ 17/84; Tâhâ 20/48Nûr 24/22; Sebe' 34/17; Şûrâ 42/30; Ahkaf 46/35; Beled 90/15-16; Duha 93/5. (es-Suyûtî, *el-İtkân*, II, 451-453)

¹¹² es-Suyûtî, *el-İtkân*, II, 450.

tur. Nitekim Hz. Ali, en hayırlı şifanın Kur'ân olduğunu söylerken, İbn Mesud da, size bal ve Kur'ân gibi iki şifa verilmiştir diyerek bu hususa dikkat çekmiştir.¹¹³

Rivayetlere göre Hz. Peygamber, boğazı veya göğsü ağrıyan bazı sahâbîlere Kur'ân okumalarını tavsiye etmiş, vücudunda kötü koku olan bir sahâbîye ise, bizzat kendisi Fâtiha suresini okumuş ve onu bu rahatsızlığından kurtarmıştır. Yine o, bir hastayı Fâtiha suresini okuyarak iyileştiren Ebû Saîd el-Hudrî'ye; *'Bu surenin şifa verdiği nereden biliyordun?'* diyerek bu durumu onaylamıştır. Hz. Peygamber'in bu tutumunu sahabe de benimsemiş ve Kur'ân'ı maddi-manevi birçok derde deva olarak görmüştür. Özellikle bu konuda belli ayet ve surelerin belli dertlere deva olduğu yönündeki rivayetler zaman içinde oldukça benimsenmiş ve yaygın bir gelenek haline almıştır. Örneğin; İsrâ suresinin son iki ayetinin hırsızlıktan emin olmaya, Kehf suresinin son ayetinin gece istenen saatte kalkmaya, Yasin suresinin son nefesi rahat vermeye yaradığı gibi rivayetler bunlardan sadece birkaçıdır.¹¹⁴

Bu tür rivayetlerde dikkat çeken husus, bu konuda dile getirilen ayet ve surelerin Fâtiha suresi, İhlâs suresi, Muavvizeteyn, Âmenerrasûlü, Âyetü'l-Kürsî gibi fazileti hakkında çok sayıda rivayet olan yerler olduğudur. Dikkat çeken bir diğer husus da, iyileştirildiği ifade edilen rahatsızlıklardan bazılarının sıkıntı, cinler, vb. manevi hususlar, bir kısmının ise tamamen maddi problemler olmasıdır.

Bu ayet ve sureler, daha önce temas ettiğimiz üzere Kur'ân'ın inanç, amel veya ahlak gibi belli önemli konularını içeren ve faziletleri hakkında çok sayıda rivayet bulunan ayet ve surelerdir. Dolayısıyla bunların manevi dertlere deva olması genel kabul görmüş ve buna rûhânî tedavi denmiştir. Bu ayet ve surelerin maddi hastalık ve dertlere deva olmaları konusunda ihtilaf bulunmakla birlikte, onların bu tür problemler karşısında okunmasında da bir beis görülmemiştir.

Söz konusu ayet ve surelerin okunmasıyla elde edilmesi beklenen maddi veya manevi iyileşmenin gerçekleşmesi, Kur'ân'ın sihirli veya tılsımlı bir kitap olmasından değil, bilakis ayetlerde verilen bilgi ve mesajların insanı doğru ve sağlıklı bir düşünce ve tavra sevk etmesi sebebiyledir. Zira söz konusu edilen ayet ve sureler, büyük ölçüde Kur'ân'ı özetleyen bir muhtevaya sahiptir. Kur'ân'ın gönderiliş gayesi, insanı maddi ve manevi yönden hidayete yani doğrulara ulaştırmak olduğuna göre bu hedefe ancak onun doğru ve iyi anlaşılması sayesinde ulaşılabilecektir.

3. ÂDÂBU'L-KUR'ÂN BAĞLAMINDA KUR'ÂN OKUMANIN ANLAMI

Kur'ân okunurken dikkat edilmesi gereken hususlar ve bu konuda takınılması gereken tavır, onun anlam boyutuyla çok yakından ilgilidir:

a) Kur'ân'ı Abdestli Okumak: Abdestin gayesi, bir kimseyi içinde bulunduğu maddi manevi kir ve sıkıntılardan kurtararak onu ubûdiyyet boyutuna yani Rabbiyle baş başa kalma düzeyine erişmeye hazırlamaktır. Bu durum Kur'ân için olmazsa olmaz bir gerekliliktir. Zira Kur'ân'ın gönderiliş amacı, doğru bir şekilde

¹¹³ es-Suyûtî, *el-İtkân*, II, 459.

¹¹⁴ Bu konuda geniş bilgi için bkz. es-Suyûtî, *el-İtkân*, II, 465-466.

anlaşılmasıdır. Anlama ise, insanın tüm duygu ve düşünce dünyasıyla anlamak istediği şey üzerine yoğunlaşmasını gerektiren bir husustur. Bu ise, ancak Kur'an okumaya başlamadan önce maddi ve manevi yönden belli bir hazırlık yapmakla gerçekleşecektir. Bu hazırlığı sağlayan da abdesttir. Aynı durum cünüp, hayızlı veya nifaslı olanlar için de geçerlidir.

b) Kur'an'ı Temiz Yerlerde Okumak: Madden ve manen pis olan bir mekan, içinde bulunan kimseyi rahatsız edecek, bu nedenle böyle bir ortamda bulunan okuyucu, dikkatini Kur'an üzerine yoğunlaştıramayacak, dolayısıyla da okuduğunu anlaması ve ondan istifade etmesi mümkün olmayacaktır.

c) Kur'an Okurken Kibleye Dönmek: Kur'an okuyan kimsenin, okuduğu ayetlerin nüzul yeri ve ortamını göz önüne getirerek Kur'an'ı doğru bir yöneliş ve düşünceyle okuması ve anlamaya çalışmasını ifade eder. Bu husus, Kur'an'dan azami istifadeye yönelik bir adâb kuralı olup, beraberinde Kur'an'ın doğru bir şekilde anlaşılmasını gerektirir.

d) Kur'an'ı Oturarak Okumak: Esasen Kur'an'ı oturarak okuma gibi bir şart yoktur: *"Onlar, ayakta dururken, otururken, yanları üzerine yatarken (her vakit) Allah'ı anarlar"* (Âl-i İmrân 3/191) Burada Kur'an için zikredilen bu adâb kuralının, kişinin Kur'an'ı gelişigüzel değil de belli bir disiplin ve düzen içinde okumasına yönelik olduğu anlaşılmaktadır. Böylece Kur'an okuma faaliyeti, daha anlamlı ve bilinçli olacak, bu da okunan ayetlerin daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

e) Kur'an okurken veya okunurken sessiz, saygılı ve huşû içinde olmak: *"Kur'an okunduğu zaman onu dinleyin ve susun ki size merhamet edilsin."* (A'raf 7/204) ayetiyle bizzat Kur'an tarafından emredilen bu adâb kuralı da, doğrudan Kur'an'ın anlaşılması gayesine yöneliktir. Kur'an okuyan kimse, böyle bir bilinç ve yaklaşımla Kur'an okumalı, dinleyenler de bu okuyuşu dinleyip anlamaya hazır olmalıdırlar. Aksi takdirde Kur'an, olur olmaz her zaman ve yerde bilinçli bilinçsiz tekrarlanan sıradan bir söz veya dinleti haline gelecek ve böylece oluşması beklenen ciddiyet ve fayda oldukça azalacaktır.¹¹⁵

f) Okuduğu Kur'an'dan Gafil Olmamak: Kur'an okumanın, onu anlamak ve ondan ders çıkarmak gibi belli gayeleri vardır. Bunların gerçekleşebilmesi için önce okunan Kur'an üzerinde yoğunlaşılması, yani okunandan gafil olunmaması gerekmektedir. Dolayısıyla Kur'an okuyacak kimsenin çok yorgun veya uykulu olmaması gerekir. Aksi takdirde yapılan okuma, kendisine bir eziyete dönüşecek ve bir fayda da sağlanmayacaktır.

g) Kur'an Okumaya Eûzü Besmele ile Başlamak: Kur'an'da, *"Kur'an okuduğun zaman o kovulmuş şeytandan Allah'a sığın!"* (Nahl 16/98) buyrulmuştur. İstiâzeyi okumanın anlamı, Kur'an okumaya başlarken her türlü süflî düşünce ve isteklerden uzaklaşmaya çalışmak, bu esnada şeytanın akla getireceği kötü düşüncelerden ve kalbe düşüreceği şüphe ve kuruntulardan Allah'a sığınmaktır. Gayesi de, kişinin Kur'an okuyuşu esnasında tüm dikkatini okuduğu ayetler üzerine yoğunlaştırmasını sağlamaktır. Aynı şekilde besmele çekmenin anlamı da,

¹¹⁵ Aydemir, Abdullah, *a.g.e.*, s. 74.

onu sırf Allah rızası için okumaktır. Gayesi ise, Kur'ân'ı gönderiliş gayesine uygun olarak okumayı sağlamaktır.

h) Kur'ân'ı Açıkta Okumak: Kur'ân okumak, Kur'ân ifadelerini sadece zihinden geçirmek değil bilakis onları alçak veya yüksek sesle telaffuz etmeyi ifade eder. Hz. Peygamber'den Kur'ân'ın gizli okunması yönünde nakledilen rivayetler olduğu gibi açıktan okunması yönünde nakledilen rivayetler de mevcuttur.¹¹⁶ Birbirine zıt gibi görünen bu rivayetler, esasen bir tezat teşkil etmez. Zira okunan vakte, mekana ve niyete göre Kur'ân okumanın şekli de değişebilir. Nitekim riya ve gösteriş tarzında anlaşılma veya başkalarını rahatsız etme gibi bir durum söz konusu ise, gizli okumak daha uygundur. Açıkta okumayı mahzurlu kılacak bir sebep yoksa bu durumda Kur'ân'ı açıktan okumak daha uygun olacaktır. Çünkü Kur'ân'ı açıktan okuyuşta, hem okuyanın hem de orada bulunanların onu anlaması ve istifade etmesi daha fazla söz konusudur.

ı) Kur'ân-ı Mushafa Bakarak Yüzünden Okumak: Hz. Peygamber'den rivayet edilen bir hadis-i şerifte o; '*Kur'ân'ı Mushaf'a bakarak okuyanın, ezberden okuyana fazilet ve üstünlüğü, farz ibadetlerin nafilere üstünlüğü gibidir,*' buyurmaktadır.¹¹⁷ Bu konuda, sahâbe de aynı tutumu benimsemiştir.¹¹⁸ Kur'ân okumada esas olan, üzerinde iyi bir şekilde yoğunlaşarak onu anlamaya ve okunan ayetlerden ibret almaya çalışmak olup, yoksa zihinsel yeteneğe dayalı olan ezber gücünün sergilenmesi değildir. Elbette her Müslüman namaz kılacak kadar Kur'ân'ı ezberleme durumundadır, fakat burada maharet ezberin çokluğundan ziyade okunanın anlaşılmasıdır. Nitekim kaynaklarda, kendisi Kur'ân hafızı ve alimi olan Hz. Osman'ın Kur'ân'ı yüzünden okuduğu için iki Mushaf eskittiği rivayet edilmiştir.¹¹⁹

j) Kur'ân'ı Güzel Sesle Okumak: Bu konuda, Hz. Peygamber'den gelen çok sayıda rivayet vardır.¹²⁰ Kur'ân'ın bu şekilde okunması, sanatsal bir gayeye yönelik bir ses ve müzik becerisinden ibaret olmayıp, doğrudan Kur'ân'ın anlamıyla ilgili bir husustur. Zira Kur'ân okunurken sese verilecek ritim, ahenk ve tonu, okunan ayetlerin içeriği belirleyecektir. Nitekim cehennemden bahseden ayetlerde, sesi yükseltmek ve coşkulu okumak uygun olmayacağı gibi, cennetten bahseden ayetlerde de ağır ve ağırlıklı bir tavırla okumak uygun olmayacaktır. Burada önemli olan, Kur'ân'ın müziğe değil müziğin Kur'ân'a araç kılınmasıdır.

k) Kur'ân Okurken Yüce Allah'a Ta'zimde Bulunmak: Kur'ân, Yüce Allah'ın kelamıdır. O halde onu okumaya yönelen kimse, bunun bilincinde olmalı ve Yüce Allah'a son derece büyük bir ta'zim göstermelidir. Zira bu kelamı doğru bir şekilde okuyup anlamak, ancak böyle bir inanç ve duygu bütünlüğü içinde gerçekleşebilecektir. Nitekim Kur'ân'ı değişik niyet ve gayelerle nice kimseler okumuş, fakat ondan bir nasipleri olmamıştır.

¹¹⁶ el-Gazzâlî, *İhyâ*, I, 363, 364.

¹¹⁷ *Tefsîru İbn Kesîr Zeyli*, VII, 489-490.

¹¹⁸ Aydemir, Abdullah, *a.g.e.*, s. 65-66.

¹¹⁹ el-Gazzâlî, *İhyâ*, I, 364.

¹²⁰ Ebû Dâvud, *Salât*, 349.

l) Mahiyeti İtibarıyla Kur'ân'ın Aslının Bilincinde Olmak: Yüce Allah, Zâtı ile kâim kadîm bir sıfatı olan ezeli kelamının manasını lütuf ve keremiyle insanların anlayış seviyesine indirerek bunu onlara kendi algılayışlarına uygun bir tarzda harf ve sesler aracılığıyla arz etmiştir. Zira yaratılış itibarıyla insanın Allah'ın sıfatlarını doğrudan anlayabilmesi söz konusu değildir. Dolayısıyla Kur'ân okuyan kimse, bu gerçeğin bilincinde olmalı ve ayetlerde ifade edilen hususları doğru bir şekilde anlamaya çalışmalıdır.

m) Kur'ân'ı Âyetleri Üzerinde Düşünerek Okumak: Kur'ân okumaktan maksat, onu anlamak ve ayetleri üzerinde düşünmektir. Nitekim Hz. Ali, bu konuda; '*Anlamayarak yapılan ibadette ve tedebbürsüz/düşüncesiz kıraatte hayır yoktur,*' buyurmuştur. Bu nedenle Hz. Peygamber, bazı ayetleri sabaha kadar tekrarlamış ve üzerinde düşünmüştür. Dolayısıyla Kur'ân okumada esas olan, çok ayet okumak değil, bilakis okuduğunu anlamaktır.

n) Kur'ân'ı Verdiği Mesajların Mahiyetini Anlayarak Okumaya Çalışmak: Kur'ân okuyan kimse, kısaca inanç, amel ve ahlak olarak ifade edebileceğimiz birbiriyle bütünlük arzeden temel alanları doğru bir şekilde tespit edip benimsemelidir. Bunun için de okuduğu ayetleri yüzeysel bir şekilde geçmeyip, onların ardında yatan niyet ve hedefi bulmaya çalışmalıdır.

o) Kur'ân Okurken Onu Anlamaya Engel Olacak Hususları Bertaraf Etmek: Kur'ân'ın gönderiliş gayesi anlaşılacak ve benimsenmek olduğuna göre onun okunması esnasında, onu anlamaya mani olacak şeylerin olmaması gerekmektedir. İmam Gazali, bunları şu dört maddede toplar: 1. Tüm dikkati tecvid kurallarına hasretmek, 2. Mezhep taklitçiliğine düşmek, 3. Kibirli, günahkâr ve âsî olmak, 4. Kur'ân'ın manasını, seleften gelen rivayetlerdeki zahiri anlamlardan ibaret görmek.

p) Kur'ân-ı Kerim'in Doğrudan Kendisine Hitap Ettiğini Düşünmek: Kur'ân okuyan kimse, ilim tahsili, ibadet ifası vb. farklı gayelerle okuyor da olsa her okuyuşunda onun doğrudan kendisine hitap ettiği bilinciyle okumalıdır. Kur'ân okunurken, orada geçen emir ve nehiylerin, müjde ve korkutmaların doğrudan bize yönelik olduğu bilinmeli ve bunlardan gereken sonucun çıkarılması gerekmektedir.

r) Okunan Kur'ân'ı Kalben Hissetmek: Kur'ân okuyuşu sadece zihnen dil ile yapılan bir eylem değil, bilakis kalben de takip edilen bir duyuş boyutu içermelidir. Çünkü Kur'ân, sadece akıllara değil, aynı zamanda gönüllere de hitap etmektedir. Bu nedenle Hz. Peygamber; "*Kalppleriniz ona bağlandığı ve bedenleriniz onun emirlerini yerine getirdiği müddetçe Kur'ân okuyunuz. Kalbiniz ayrıldığı ve aklınız başka tarafa gittiğinde artık Kur'ân okuyor sayılmazsınız. Bu durumda okumayı bırakın.*" buyurmuştur. İmam Gazali de, Kur'ân-ı Kerim'i hakkıyla okumanın onu dil, akıl ve kalbin birlikte okunması olduğunu ifade etmiştir.¹²¹

¹²¹ el-Gazzâlî, *İhyâ*, I, 374-375.

KAYNAKÇA

- Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, I-VI, Mısır 1890.
- Ali Nâsîf, *et-Tâcu'l-Câmiu li'l-Usûl fî Ehâdîsi'r-Râsûl*, I-V, Mısır 1961.
- Âlûsî, Şihâbuddin Mahmud, *Rûhu'l-Meânî*, I-XXX (15c), Beyrut ts.
- Âsım Efendi, *Kâmûs Tercümesi*, I-IV, ys. 1305.
- Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, I-XII, İstanbul 1989.
- Aydemir, Abdullah, *Kur'an'ın Faziletleri*, İzmir 1982.
- Bilmen, Ö. Nasuhi, *Büyük İslam İlmihali*, İstanbul 1986.
- el-Buhârî, Muhammed b. İsmail, *el-Câmiu's-Sahîh*, I-VIII, İstanbul 1257.
- Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usûlü*, Ankara 1985.
- Çetin, Abdurrahman, *Kur'an Okuma Esasları*, İstanbul ts.
- ed-Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman, *es-Sünen*, I-VI, İstanbul 1992.
- Ebû Dâvud, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî, *es-Sünen*, I-V, İstanbul 1992.
- el-Gazzâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, I-IV, Kahire 1967.
- el-Heysemî, Ali b. Ebû Bekr, *Mecmeu'z-Zevâid ve Menbeu'l-Fevâid*, I-X (5c), Beyrut 1967.
- İbnü'l-Cezerî, *Müncidü'l-Mukriîn ve Mürşidü't-Tâlibîn*, Kahire 1350.
- İbnü'l-Cezerî, *en- Neşr fî'l-Kırâati'l-Aşr*, I-II, Mısır ts.
- İbn Hacer el-Askalânî, *el-Metâlibü'l-Âliye*, I-IV, Kuveyt 1973.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-Meâd*, I-IV (2c), Mısır 1973.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, I-IV, Beyrut 1966.
- İbn Kuteybe, *Te'vilü Müşkili'l-Kur'an*, Beyrut 1981.
- İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed, *es-Sünen*, I-II, Mısır 1952.
- Karaçam, İsmail, *Kur'an-ı Kerim'in Nüzulü ve Kırâati*, İstanbul 1974.
- Karaçam, İsmail, *Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, İstanbul ts.
- el-Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, Beyrut 1993, I-XX.
- el-Münzirî, Zekiyyüddîn, *et-Tergîb ve't-Terhîb*, I-VI (1c), Mısır 1954.
- el-Müslim, İbn el-Haccâc, *el-Câmiu's-Sahîh*, I-VIII (4c), İstanbul 1968.
- en-Nesâî, Ebû Abdurrahman, *es-Sünen*, I-VIII, Mısır 1930.
- en-Nevevî, Ebû Zekeriya Yahya, *et-Tibyân fî Âdâbi Hameleti'l-Kur'an*, Mısır 1960.
- er-Râfiû, M. Sadık, *İ'câzü'l-Kur'an*, Kahire 1956.
- er-Râgıb el-İsfehânî, *Mu'cemu Müfredâti Elfâzi'l-Kur'an*, Beyrut ts.
- er-Râzî, Muhammed b. Ebu Bekr, *Garibu'l-Kur'an*, (Tahk. Hüseyin Elmalı), Ankara 1997.
- er-Râzî, Fahreddin, *Mefâtihu'l-Gayb*, I-XXXII (11c), Beyrut 1997.
- es-San'ânî, Abdurrezzâk b. Hemmâm, *el-Musannef*, I-XI, Beyrut 1971.
- es-Subhi es-Sâlih, *Mebâhis*, Beyrut 1985.
- es-Suyûtî, *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'an*, I-II, Beyrut 1992.
- et-Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vili Âyi'l-Kur'an*, I-XXX (12c). Mısır ts.
- Temel, Nihat, *Kırâat ve Tecvid İstılahları*, İstanbul 1997.
- et-Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ, *el-Câmiu's-Sahîh*, I-V, Mısır 1962.
- ez-Zebîdî, *Tecrid-i Sarîh*, (Terc. Kamil Miras), I-XII, Ankara 1986.
- ez-Zehebî, *et-Tefsîr ve'l-Müfessirân*, I-II, Mısır 1961.
- ez-Zerkânî, *Menâhilü'l-İrfân*, I-II, Mısır ts.
- ez-Zerkeşi, *el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'an*, I-IV, Beyrut ts.